ЕПИСКОП СТОБИЈСКИ ЈАКОВ

МИСТИЧКИ И ЛИТУРГИЈСКИ ЖИВОТ У ДЕЛИМА СТАРЦА ЕМИЛИЈАНА СИМОНОПЕТРИТА

САВРЕМЕНО АСКЕТСКО БОГОСЛОВЉЕ

Књига прва: Епископ Стобијски Јаков

Мистички и литургијски живот у делима Старца Емилијана Симонопетрита

Издавач: Наслеђе пустиње - Институт за духовну и монашку баштину Балкана

Едиција: Савремено аскетско богословље

Књига прва: Епископ Стобијски Јаков - Мистички и литургијски живот
у делима Старца Емилијана Симонопетрита

Уредник: проф. др Владимир Вукашиновић, крстоносни протопрезвитер

Рецензенти:
проф. др Георгије, Митрополит дебарско-кичевски
проф. др Србољуб Убипариповић, презвитер
доц. др Никола Лукић, ђакон

Графички дизајн: Епп Студио

Штампа: Печатница Бранко Гапо, Скопље

Тираж: 1000

Епископ Стобијски Јаков

МИСТИЧКИ И ЛИТУРГИЈСКИ ЖИВОТ У ДЕЛИМА СТАРЦА ЕМИЛИЈАНА СИМОНОПЕТРИТА

Струмица, 2026

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ 7

ПРЕДГОВОР 9

УВОД 15

ЖИВОТ СТАРЦА ЕМИЛИЈАНА 17

Рођење и порекло 17

Образовање 19

Почетак монашког живота 21

Почетак мистичког живота 22

Игуман на Метеорима и отац монаштва 24

Пресељење на Свету Гору и обнова Симонопетре 25

Духовно руковођење 26

Болест и повлачење 27

Последње године и упокојење 28

АНТРОПОЛОГИЈА ОЦА ЕМИЛИЈАНА 30

Стварање и првобитно стање човека 30

Пад и последице пада 32

Болести и страсти савременог човека 33

ЛИТУРГИЈСКИ ЖИВОТ 38

Света Литургија у монашком животу 39

Припрема свештенослужитеља за богослужење 45

Епитрахиљ и бројаница: Исихастичка димензија свештенослужења 51

МИСТИЧКИ ЖИВОТ 55

Живот у подвигу 58

Покајање: лично и светотајинско враћање Богу 60

Странствовање 66

Послушање 68

Узимање вољног и благодарно прихватање невољног крста 71

Умносрдачна молитва 74

Интеграција исихастичке праксе у општежиће 77

Додатак: духовни увиди и богословска созрцања стараца Емилијана и Софронија 80

ЗАКЉУЧАК 86

БИБЛИОГРАФИЈА 89

Скраћенице 89

Извори 89

ЛИТЕРАТУРА 91

Ћирилична издања 91

Латинична издања 92

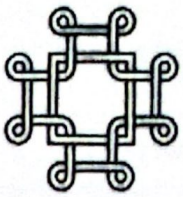

УВОДНА РЕЧ

Књига епископа стобијског Јакова *Мистички и литургијски живот у делима Старца Емилијана Симонопетрита* у својој основи представља рад на постдипломским студијама, који је Преосвећени Владика одбранио са највишим похвалама на Православном богословском факултету Универзитета у Београду. У њему је епископ Јаков покушао – и, додаћу већ на самом почетку овог кратког уводног слова, успео – да богословље и духовно искуство Старца Емилијана сагледа и протумачи кроз двојединy, узајамно испреплетену и нераздвојиву призму јединства исихастичког и литургијског живота у Цркви Божијој, у времену када су духовни живот и богословље често раздвојени, не само у црквеној стварности него и у појединим богословским визијама савременог доба. Ова студија открива да је њихова нераскидива повезаност суштински услов истинитог богопознања.

Својим делом епископ Јаков придружује се све бројнијем низу савремених православних богослова који настоје да поврате, обнове и поново утемеље духовни и евхаристијски оквир, садржај и смисао теологије. Његово дело сведочи да је православна мистичка традиција нераскидиво повезана са евхаристијским искуством, а да евхаристијско искуство, без аскетског живота – не само као припреме, него и као целоживотног оквира и контекста – остаје непотпуно.

Треба рећи и то да је ова књига истовремено и израз захвалности и молитвени сусрет са Старцем Емилијаном, чије су надахнуте речи многе људе нашег времена вратиле, или први пут увеле, у молитвени живот Цркве.

Дуги низ година потписник ових редова са страхом Божијим стоји пред, барем за њега, до сада необјашњивом тајном: како и зашто богословље и духовно учење Старца Емилијана – за које лично сматра

да представља један од највиших узлета и најдубљих увида православне теологије нашег, и не само нашег, времена – остаје некако скрајнуто и сакривено од очију савременог хришћанског света. Овакве књиге треба да послуже исправљању таквог стања.

Са радошћу што смо могли да пратимо како се узајамно преплићу писање књиге и унутрашњи преображај аутора – јер сусрет са Емилијаном увек мења човека – предајемо је читаоцима као позив да и сами продубе своје разумевање духовне и евхаристијске традиције, да бисмо, сви заједно, знали и исповедали да је богословље живо само онда када се рађа из молитвеног, личног и заједничког, подвижничког сусрета човека са Богом.

Проф. др Владимир Вукашиновић
Протопрезвитер-ставрофор,
у манастиру Месићу,
1. новембар, 2025.

ПРЕДГОВОР

Много сам се обрадовао када сам сазнао да је тема магистарског рада најбогољубивијег епископа Стобијског Јакова, мог духовног чада у Христу, „Мистички и литургијски живот у делима старца Емилијана Симонопетрског", а сада имам ту част да напишем предговор за књигу која је проистекла из тог рада — на чему му од срца благодарим.

Црква је живи богочовечански организам, чија је Глава Христос, и ништа што се у њој збива није самостална појава, већ је у живој и нераскидивој вези са свим деловима Њеног Тела. Тако ни обнова општежитељног светогорског монашког живота, која је започела почетком седамдесетих година прошлог века у скоро свим манастирима — приближно у исто време — није нимало случајна. То је, најпре, посебан дар Божје благодати, дарован преко Пресвете Владичице наше Богородице, а затим и плод људског подвига.

У овом процесу запажа се и једна „редовна" и једна „ванредна" појава — као да је реч о редовној и ванредној благодати. Али Дух Свети, Господ, који руководи свим овим збивањима ради изградње Цркве, један је и исти. С једне стране стоји дело светог старца Јосифа Исихасте и његових ученика: старца Јефрема Филотејског и Аризонског, старца Харалампија Дионисијатског и старца Јосифа Ватопедског; а са друге стране — дело старца о коме говоримо, Емилијана Симонопетрита, као и старца Георгија Григоријатског.

Старац Јефрем обновио је општежитељни начин монашког живота најпре у манастиру Филотеју, а затим и у манастирима Кутлумуш, Ксиропотам и Костамониту. Старац Харалампије, по мом мишљењу недовољно истакнут духовник, а један од највећих исихаста свога времена, обновио је општежитељни живот у манастиру Дионисијату. Старац Јосиф

Млађи обновио је општежитељни живот у манастиру Ватопеду. Ови старци представљају редован светогорски духовни пород. Њихов допринос био је главни талас обнове монаштва. Под утицајем њиховог подвига почело је да се обнавља општежитељно монаштво и у другим светогорским манастирима, а нарочито у манастиру Хиландару, када је за његовог игумана изабран старац Пајсије Хиландарски.

Поред ове „редовне" појаве, на Светој Гори догодило се и нешто изузетно. Поједини манастири, свесни да идиоритмијски начин монашког живота није прикладан за општежитељне обитељи, а надахнути истом жељом и истим Духом као и њихова братија, одлучили су да позову духовнике изван Свете Горе. Тако су оци из манастира Симонопетре позвали старца Емилијана Вафидиса са његовим братством, како би обновио општежитељни начин живота у њиховом манастиру. Слично томе, оци из манастира Григоријата позвали су старца Георгија Капсаниса са његовим братством, да учини исто у њиховој обитељи. Старац Георгије био је мој духовник.

Неколико година раније, оци из манастира Ставроникита прихватили су старца Василија Гондикакиса — ученика старца Пајсија Светогорца — са његовим благословом, ради обнове општежитељног живота у њиховом манастиру. Под његовим духовним руковођењем, исто се потом догодило и у манастиру Ивирону. Старац Василије представља донекле посебан случај у односу на остале: он је попут претече обновљеног општежитељног монаштва, али је деловао у истом Светом Духу. О њему би, свакако, вредело написати посебну књигу — утолико пре што је био изузетно плодан писац.

На описани начин обновило се целокупно светогорско монаштво, а преко њега и монаштво у готово целој Православној Цркви, ма где она била распрострањена. Господ је, свакако, увек чувао Своје људе који нису приклонили колена пред Ваалом, него су светлели као град на врху горе — какви су били, на нашим просторима, преподобни отац наш Јустин Ћелијски, преподобни Гаврило Велички и отац Тадеј Витовнички. Са истим посебним значајем, ван општежитељног живота, у приближно истом временском раздобљу, на Светој Гори су живели и старци Јефрем Катунакијски, Порфирије и већ поменути Пајсије.

Исихазам, односно молитвено тиховање ума у срцу човека — у Богу — као суштина монашког подвига, цвета тамо где постоји мир и услови за тиховање. Али, у исто време, он представља и припрему за немирна времена — за она тешка искушења која без исихазма не бисмо могли преживети, а да не изгубимо веру. Исихазам је услов постојања овога света, предуслов деловања Божјег Домостроја спасења у њему, као и самог постојања Цркве у свету. Зато је он увек био гоњен и недовољно схваћен.

Вратимо се, међутим, светитељу Цркве коме је посвећена ова књига коју држимо у рукама — старцу Емилијану Симонопетриту. Уздам се у његове свете молитве да ћу, по Божјој милости, написати нешто што ће бити на духовну корист, без много погрешке.Очигледно је да је у случају старца Емилијана реч о посебној Божјој благодати — као и у случају старца Силуана Атонског. Божја нестворена светлост обасјала га је у почетним годинама његовог монашког живота, у време дубоке богоостављености коју је осећао. Али управо су такви периоди, када човек не види никакву утеху око себе, али истрајава у подвигу — чак и ревносније него пре — време када душа расте и прелази са једног на други степен духовног живота. Такво је држање деце Божје: дају, а не траже ништа заузврат. А што је Крст већи, то је и Васкрсење славније.

Овај пресудан догађај из живота старца Емилијана дивно описује епископ Јаков: „И управо у тренутку најдубље кризе, отац Емилијан доживео је мистично искуство које је потпуно преобразило његов живот. Иако о њему никада није говорио непосредно, посредне описе можемо наћи у његовим каснијим беседама. Једном приликом он помиње једног 'монаха' (очигледно мислећи на себе) који је доживео чудесно виђење:

'Једне ноћи, борећи се за дах, отворио је прозор своје келије да удахне мало ваздуха. Била је ноћ, око три сата после поноћи. Уморен до крајњих граница, већ се спремао да затвори прозор, надајући се макар кратком одмору. Али баш у том тренутку, све око њега засија као да се сама тама преобразила у светлост! Погледао је да види одакле долази такво сјајно озарење, али није долазило ниоткуда. Тама, која сама по себи не постоји, постала је светлост, иако је његово срце и даље пребивало у тами. А када се

окренуо, видео је да је и келија око њега постала светла! Све је било јасно као да је дан: дрвене греде, прозори, црква, земља по којој је ходао, небо, извор воде који је непрестано жуборио, цврчци, кријеснице, ноћне птице — све се видело, све! И звезде су се спустиле, и небо је сишло, и учинило му се да је све — и земља и небо — постало као рај!Све је заједно певало молитву срца; све је било у молитви. Срце му се чудесно отворило и заиграло, куцајући у ритму исте те молитве. Стопала су му једва додиривала земљу. Није знао како је отворио врата и ушао у цркву, ни када се припремио за службу, ни када су братија дошла, ни када је почела Литургија... Литургија се настављала, Јеванђеље је било прочитано, а светлост више није била само око њега — она је сада пребивала у његовом срцу. Литургија се завршила, али песма која је почела у његовом срцу остала је вечна.'"

Шта да чине светитељи? С једне стране, желе да свој подвиг сачувају сакривеним — као што је и саборни храм манастира сакривен међу конацима, као што је и наше духовно срце сакривено у грудима, и као што је и наш молитвени подвиг сакривен од очију људи. Али, с друге стране, благодаћу им је дато да тајна њиховог опита буде откривена – ради нашег спасења. Зато они често говоре у трећем лицу, као да се све то догодило неком другом. Погледајмо, најпре, шта свети старац Емилијан има да нам каже о умно-срдачној молитви, из свог личног и дубоког опита. Он сведочи: „Исихазам–молитвенотиховањеумаусрцу–постигаојетодаБогживисанама, да можемо да Га примимо, а да не умремо. Исихазам је наш пут ка обожењу." А потом изговара и једну смелу мисао, која ми је веома блиска: „Сви други облици молитве, осим умно-срдачне, јесу само покушаји да се дође до истинске молитве. Зато главни подвиг остаје овај: да се ум сабере, да се његова енергија усмери ка срцу, док се оно не отвори за благодат умно-срдачне молитве. Без тога, нико не може да каже да живи истинским православним духовним животом."

Као и сви свети оци исихасти, старац Емилијан нам указује на срце као на духовни центар човековог бића – место где се ум среће и разговара са Богом. Али, Бог се жалости над нашом расејаношћу, над непосвећеношћу Њему, те старац опомиње:

„Бог жели цео наш ум и не подноси да је он подељен...“ Зато, наш ум треба да буде празан од свих помисли, маштања и узнемирења, сабран у Христу, да би био испуњен Богом. Јер ако срце није очишћено и отворено за умно-срдачну молитву, то значи да је човек од неке своје страсти направио идола у њему. И заиста, „ван Цркве све може постати идол и бог уместо Бога – чак и подвиг и покајање“.

Главни услов без кога је немогуће молитвено тиховање у Цркви Христовој јесте исцељење ума кроз послушање духовном оцу – епископу локалне Цркве или њему потчињеном духовнику. Сваки хришћанин који још чисти своје срце од страсти мора свој живот ускладити са степеном духовног развоја – мора да ступи у послушање. Али послушање, по учењу старца Емилијана, није тек спољашња дисциплина, већ дубоко мистичко деловање благодати. Он каже: „Монах који ходи путем послушања, утабаним стопама светих отаца Цркве, и живи мистичко искуство богочовечанског сједињења у љубавној заједници са Живим Богом, проширује своје срце до те мере да у њега, поред Бога, може стати сва твар и цео свет – постајући саборни човек. Тада монах, који је оставио и презрео свет ради Бога, постаје господар читавог света.“

Други, неизбежан услов јесу страдања – добровољна и недобровољна. Посебно онда када у њима тражимо Божију, а не људску правду. Примање кривице за зло у овом свету на себе, као и покајање због тога, сабирају расејану енергију ума у срцу. Старац то потврђује речима: „Бол и патња фокусирају ум, усмеравајући га према срцу.“

И као сваки свети човек, старац Емилијан нас учи да смо ми ништа – а Христос све. Без смирења нема приближавања Богу. Он каже да је смирење „свесност да је човек промашио свој циљ и смисао постојања“ – то је „потпис сопственог неуспеха“ без кога нема духовног живота.

Од тренутка када сам први пут прочитао израз „саборни човек“, схватио сам да су за старца Емилијана Литургија и умно-срдачна молитва нераздвојиве. Он види умно-срдачну молитву као унутрашње духовно покриће свештеничког служења, као унутрашње

есхатолошко свештенство које сви добијамо у Крштењу. Он пише: „Само онај који се моли Исусовом молитвом непосредно пре богослужења може сматрати да истински учествује у Литургији и да је разуме. Молитвом Исусовом стичемо сва права Божја и уподобљавамо се Христу, јер то је смисао молитве. Као што је Христос постао Свештеник и Јагње, тако и ми постајемо свештеници и принос." И додаје: „Да бисмо именом Исусовим приносили благопријатне жртве на олтару монашког срца." Зато, припрема за свештенство зависи од припреме срца – да оно у себи може примити Божанство. „Служитељ то треба да зна и да цени; јер ако се тај сусрет не догоди, он не може служити Литургију." Старац иде и даље, тврдећи: „Без одговарајуће аскетске – исихастичке припреме, и само Причешће постаје делимично и несврховито." Он оставља силно сведочанство – и речју и делом – да ће само преко просветљења ума, које произлази из умно-срдачне молитве, монашки живот остати жив. Просветљени човек постаје причасник нестворених енергија Духа Светога, и у „Светлости Његовој види светлост". То је, каже он, кључ опстанка сваке монашке обитељи: „Опстанак манастира је ствар опстанка личности, јер оне треба да задобију Духа Светога. Може бити много монаха у једном манастиру, а да манастир замре за неколико година. Али један или двојица светих монаха могу да спасу манастир и да он живи хиљаду година и више."

И на крају, један од најлепших делова његовог учења: о подвигу као игри, али нашој игри на Божјој страни против ђавола: „Бог је позвао човека да учествује у игри усавршавања твари." Главно оружје у тој светој игри јесте – Литургија. Ко у њој не учествује, ко се не причешћује, игра против Бога, на страни демона. Старац чак каже да „Литургија не би ни постојала без неизвесности, борби, колебања и падова у тој игри". Он истиче космичке димензије Литургије, која се приноси за живот целог света.

За све ово што сам само укратко споменуо, а још више од тога, препоручујем вам да прочитате ову књигу пажљиво и молитвено.

Молитвама светог старца Емилијана, Господе Исусе Христе, помилуј нас!

Митрополит Струмички Наум

„Ко је он био? Исповедник Христов, други Јов, ретка лепота монаха, испуниteљ љубави, човек љубљен од свих, анђео у телу, око дубоко сузно, ум љубитељ учења, обогаћен божанским знањем, онај са много смиреноумља и богат у разборитости, онај који је „могао да користи подједнако десну руку, као и леву" (уп. Суд 3, 15) у понашању, у духовном и у видљивом, истински водич и прави Отац."

Архимандрит Јелисеј Симонопетрит[1]

УВОД

Православна Црква у савременом свету налази се, након искушења либералне теологије и њених кобних последица, потискивања аскетске димензије црквеног живота из њене свакодневице, негирања суштинског значаја богослужбеног и молитвеног живота за идентитет хришћана са једне, и појаве анимозитета према интелектуалном и образовном подвигу, свођења свих дубина и ширина хришћанског богословља на пар опскурних теза и осиромашену духовну праксу са друге стране, на својеврсној важној раскрсници.

Од тога какав ће став она заузети зависиће њена будућност: богословска, духовна и пастирска. Један од најозбиљнијих путуказа и примера који могу да помогну у правилном усмерењу црквеног живота и заузимању исправног и дубоко предањског става по свим актуалним питањима јесте богословље и духовна пракса блаженопочившег архимандрита Емилијана Вафидиса игумана манастира Симонопетре на Светој Гори, великог богослова Цркве Христове и обновитеља, утемељитеља и мистагога монашког живота у мушким и женским манастирским заједницама. Величину овог подвижника и богослова јасно је сагледао и о њему оставио драгоцено сведочанство и наш приснопамјатни учитељ богословља и молитвеног живота епископ Атанасије: „Старац Емилијан је прави, изворни, истинити човек, Божији, христолик и боголик. Он је то и због дарова које му

[1] Arhimandritul Elisei egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras, „Cuvântul la slujba de înmormântare a lui gheronda Emilianos Simonopetritul", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Aşteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferinţă şi moarte*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2019), 8.

је Бог дао, као икони Својој, али и због нових даривања благодати Светога Духа, које је сам својом дубоком вером, жарком молитвом, подвигом и проучавањем привукао себи".[2]

То је основни разлог који нас је навео да, у договору са ментором овог рада, одаберемо управо његово богословско наслеђе за предмет нашег истраживања. Верујемо да ће боље познавање теолошког наслеђа оца Емилијана помоћи не само обнови савременог монаштва него и другим битним аспектима црквеног живота о којима ће у нашем раду бити више речи.

---

[2] Атанасије Јевтић, „Предговор" у: *Стадијуми духовног живота од пада до вечности : поуке и речи*, (Краљево: Манастир Жича, 2022), 5.

ЖИВОТ СТАРЦА ЕМИЛИЈАНА

Архимандрит Емилијан Симонопетриски (5. октобар 1934. - 9. мај 2019.) сматра се једним од најважнијих стубова у савременом православном монаштву. Његов живот и његово дело оставили су дубоки печат не само на Свету Гору, већ и на шири православни свет. Као игуман манастира Симонопетра, Старац је одиграо кључну улогу у духовној ренесанси светогорског монаштва у другој половини 20. века. Његова духовна учења, заснована на личном искуству[3] и познању светоотачке традиције, инспирисала су и даље надахњују хиљаде верника широм света.

Биографија коју пишемо има за циљ да изложи кључне етапе животног пута старца Емилијана, посебно истичући његово мистично искуство и његову духовничку службу. Такође, његов живот размотрићемо у ширем контексту црквених и друштвених збивања у другој половини 20. века. Посебну пажњу посветићемо његовом доприносу обнови монаштва и монашког живота, као и непроцењивој духовној ризници сачуваној у очевим беседама, поукама и монашким мистагогијама и катихезама.

Рођење и порекло

Александар Вафидис, будући старац Емилијан, рођен је 5. октобра 1934. године у Никеји, предграђу Пиреја.[4] Његови родитељи, Христос и Димитра, су били побожни људи. Породица је пореклом из Мале Азије – баба и деда по оцу били су избеглице из области Кападокије, принуђени да

---

[3] Arhimandritul Ieronim Simonopetritul, „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2022), 7.
[4] Maximos Simonopetrites, „Introduction", in *The Way of the Orthodox spirit : Reflections on life in God*, (Athens: Indiktos, 2009), XI.

напусте своју домовину после грчко-турског рата и размене становништва 1922-23.[5]

Деда Александар био је учитељ који је завршио богословију у чувеној Богословској школи Халки. Иако брачници, он и његова жена Евдокија живели су као монаси, са постом и постојаном молитвом. Од њих је млади Александар добио прве поуке о вери и духовном животу. Посебно снажан утицај на њега имала је његова бака Евдокија, која се замонашила после мужевљеве смрти, узевши име Ефтаксија.[6]

Тешко је описати велики утицај који су бака и деда имали на младог Александра. Били су то људи који су дошли из Кападокије, културног и духовног центра хришћанства, који вуче корене из времена великих јерарха и раног хришћанства. Они су припадали једном, данас наизглед изгубљеном времену у коме је сваки дом представљао малу цркву, са својеврсним, скоро, монашким типиком, у ритму литургијског живота. Сваки дан је био испуњен постом, молитвом, богослужењем, читањем житија светих. Александрови деда и бака припадали су времену и простору у коме је вера била неодвојива од живота, нешто што су криза модерног времена, ратови и други историјски токови значајно потиснули. Зато је будући старац Емилијан осећао такву везу са својим дедом и баком и сматрао их је примарним утицајем у свом васпитању и духовном развоју.[7] Његови родитељи су свакако били важна карика, али њихов историјски контекст, кризе, емиграције и сви изазови отпочињања новог живота у новој земљи учинили су да не буду тако чврсто повезани са духовним животом и животом у Цркви. То је надомештавала његова бака са којом је боравио у том бурном периоду, која га је увела у тај тајанствени и величанствени духовни живот, праћен молитвом, богослужењем, читањем духовне литературе и подвигом.[8]

---

[5] Maximos Simonopetrites, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra," *The Orthodox Word* 296, No 3 (2014): 106-110.

[6] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis," *Pemptousia*, 9 May, 2019, https://pemptousia.com/2019/05/elder-aimilianos-simonopetritis-has-departed-this-life/.

[7] Maximos Simonopetrites, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra," 107-109.

[8] Атанасије Јевтић, „Отац Емилијан Метеориски и Светогорски," у: *Печат истини*, прир. еп. Атанасије Јевтић, (Краљево: Манастир Жича, 2003), 5.

Мора се истаћи да је детињство будућег старца протекло у тешким условима. Био је то период великих превирања у Грчкој – економска криза, Други светски рат и немачка окупација, а потом и несрећни крвави грађански рат (1946 – 1949). Упркос финансијским потешкоћама и несигурности, породица је успела да свом сину обезбеди добро образовање и хришћанско васпитање.

Образовање

Александар је своје основно образовање стекао у Семантри. Још као дете показивао је изузетну интелигенцију, наслеђену од деде, и жеђ за знањем. Посебно су га занимале духовне теме и могао је да проведе сате читајући житија светих и другу црквену литературу, посебно класичну патрологију. Средње образовање завршио је у гимназији у Никеји, где је био одличан ђак.

У том периоду овај вредни младић активно се укључио у црквени живот. Редовно је посећивао богослужења и учествовао у раду црквених омладинских група. Овде је упознао неколико истомишљеника са којима ће остати повезан и у каснијим годинама. Међу њима је био и будући архиепископ албански Анастасије Јанулатос, са којим ће имати дугогодишње пријатељство.[9]

Током овог периода, озбиљно је размишљао о томе да постане свештеник или монах. Међутим, по савету духовника, одлучио је да прво упише факултет и стекне високо образовање.

Године 1953. Александар се уписао на Правни факултет на Универзитету у Атини. Ово може изгледати као збуњујућа одлука, пошто је познато да је старац имао велики афинитет према духовности, али је можда ова одлука Александру дошла због инспиративног лика Александра Циританиса, који је тада предавао на правном факултету, а такође је био дубоко религиозан човек, који је пропагирао политички активни облик хришћанства као противтежу растућим трендовима комунизма и секуларизма који су

[9] Maximos Simonopetrites, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra,“, 117.

добили замах почетком двадесетог века. Иако је старац показао таленат за правне науке, после годину дана одлучио је да пређе на Богословски факултет. Ова одлука била је мотивисана његовом искреном жељом да проникне дубље у тајне вере.[10]

На Богословском факултету Александар се истакао као изузетно даровит и посвећен студент. Поред обавезног програма, много је читао и самостално проучавао дела светих отаца. Посебно су га привлачили аскетски списи и мистична теологија. У овом периоду упознаје се са радом св. Симеона Новог Богослова, што ће оставити трајни утисак на његову духовност.

Упркос академским обавезама, Александар је наставио да буде активно укључен у црквени живот. Био је члан хришћанског студентског покрета „Зои", посебно се бавио активностима везаним за катихетску делатност држањем предавања, а бавио се и издавачком делатношћу. Упркос својој младости, млади студент се показао као ревностан учитељ, остављајући трајни утисак на оне који су га чули, тако да са многих места чујемо да је млади учитељ био енергичан, ревностан, систематичан, креативан и потпуно посвећен свом послу. Био је озбиљан, смирен и потпуно одан Богу. Његов рад је уродио многим плодом.[11]

Временом је почео да осећа да овај покрет, упркос добрим намерама које су довеле до његовог настанка и развоја не може у потпуности да задовољи жеђ коју је осећао за дубљим духовним животом. Није се слагао са многим вредностима и духовним праксама које су се афирмисале у самом покрету, па је почео да тежи да се посвети монаштву.

Дипломирао је на Богословском факултету 1959. године. Након дипломирања, размишљао је да постане мисионар у иностранству. Међутим, после разговора са својим пријатељем Анастасијем Јанулатосом (касније архиепископом Албаније), одлучио је да прво проведе неко време у манастиру да би дубље проникао у тајне духовног живота.[12]

---

[10] Исто, 115-116.

[11] Исто, 114.

[12] Исто, 117.

Почетак монашког живота

Следећи свој унутрашњи позив, Александар се 1960. године упутио у област Тесалије, у централној Грчкој. Тамо је упознао митрополита тракијског и стагонског Дионисија, који је био познат као обновитељ монаштва. Митрополит је са очинском љубављу примио младог богослова и упутио га у манастир Дусику, посвећен светом Висариону.

9. децембра 1960. године замонашио га је митрополит Дионисије и дао му монашко име Емилијан. Два дана касније рукоположен је за ђакона у цркви Свете Параскеве у Трикали.[13]

На празник Успења Пресвете Богородице,1961. године, отац Емилијан је рукоположен за свештеника у манастиру Вутима. После рукополагања вратио се у манастир Дусику, где је остао четири месеца у потпуној самоћи, одан молитви и подвигу.

Боравак у Дусику се показао као изузетно тежак период за младог монаха. У оцу Емилијану одвијао се својеврстан унутрашњи конфликт. По природи енергичан, жељан подвижничког живота отац Емилијан се суочавао са многим искушењима и унутрашњим борбама. Усамљеност је била прва од препрека. Нови млади и учени монах није био баш добро примљен у манастирском братству. Недостатак духовног руковођења је такође било велико искушење за њега. Емилијан није могао да комуницира са својим духовником пошто у манастиру није постојао никакав начин који би то омогућио. Уз све то у њему су се и даље борили првобитна жеља да се посвети мисионарском служењу и новојављена склоност ка дубљем унутрашњем духовном животу.[14]

У својој каснијој проповеди „О молитви", старац Емилијан ће се осврнути на овај период, описујући га као „мрачну ноћ душе".[15]

---

[13] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis.".

[14] Maximos Simonopetrites, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra," 122.

[15] Архимандрит Емилијан, *Печат истини*, прир. еп. Атанасије Јевтић, (Краљево: Манастир Жича, 2003), 237 (даље се наводи у скраћеном виду ПИ).

Пролазећи кроз ова тешка искушења, млади монах Емилијан се молитвено обратио за помоћ светитељу-покровитељу манастира, светом Висариону.[16]

Почетак мистичког живота[17]

Једне ноћи он је провео у бдењу пред светитељевим моштима, молећи се за помоћ и просветљење. И управо у овом тренутку дубоке кризе, отац Емилијан је доживео мистично искуство које је потпуно преобразило његов живот. Иако никада није директно говорио о овом искуству, индиректне описе можемо наћи у његовим каснијим проповедима. Једном приликом он прича о „монаху" (очигледно мислећи на себе) који је доживео необично искуство:

> „Једне ноћи, борећи се да удахне, отворио је прозор своје ћелије да удахне мало ваздуха. Био је мрак – око три сата ујутру. У свом великом умору, већ се спремао да затвори прозор, надајући се да ће се барем неколико тренутака одморити. Али баш у том тренутку, све око њега као да је засветлело – чак и тама напољу! Погледао је да види одакле долази таква светлост, али није ниоткуда долазила. Тама, која сама по себи не постоји, постала је светлост, иако је његово срце остало у тами. А кад се окренуо, видео је да му је и ћелија постала светла!... Све је било јасно као дан. Ништа није било скривено у мраку. Све је било у светлости: дрвене греде и прозори, црква, земља по којој је ходао, небо, извор воде који је непрекидно текао, цврчци, кријеснице, ноћне птице – све се видело, све! И сијаше звезде, и небо сијаше, и учини му се да је све – земља и небо – постало као рај!... И сви заједно певаше молитву [тј. срца], све је било у молитви. И срце му се чудесно отворило и заиграло; почео је да куца и нехотице учествује у истој молитви; стопала су једва додиривала земљу. Није знао како

[16] Archimandrite Iliya, „Elder Aimilianos Through the Eyes of His Spiritual Children," *The Catalogue of Good Deeds*, 1 August 2021, https://catalog.obitel-minsk.com/blog/2021/08/did-not-our-hearts-burn-within-us-elder-aimilianos-through-the-eyes-of-his-spiritual-children.

[17] Maximos Simonopetrites, „Introduction", XII.

је отворио врата и ушао у цркву, ни када се обукао; није знао ни када су остали монаси стигли, ни када је почела Литургија... Литургија се наставила. Јеванђеље је било прочитано. Светлост више није била само око њега, већ је свила гнездо у његовом срцу. Литургија се завршила, али песма која је почела у његовом срцу била је бескрајна".[18]

Ово искуство божанске светлости потпуно је преобразило младог монаха. То му је открило праву суштину духовног живота и утврдило га у његовом монашком позиву. Од тог тренутка отац Емилијан се посветио непрестаној умно-срдачној молитви и строгом подвижничком животу испуњеним бдењем, постом[19] и бројним аскетским подвизима.[20]

Виђење никад залазеће светлости бацила је потпуно нову перспективу на литургијски живот Цркве. Схватио је да се лична молитва и саборно богослужење не супротстављају, већ се допуњују и подржавају. Од тада је Божанствена Литургија постала централни тренутак у његовом духовном животу. Ово искуство је оставило трајног трага на Емилијаново разумевање сврхе монашког живота: „Дакле, дубље полазиште монашког живота јесте божанска светлост. Жеља за просветљењем, дакле за гледањем светлости и испуњењем њоме, јесте суштински „садржај" монаха."[21]

---

[18] Maximos Simonopetrites, "Charisma and Institution at an Athonite Cloister: Historical Developments and Future Prospects," in *Friends of Mount Athos Annual Report* (2007), 21–23.

[19] Отац Емилијан јасно указује на значај поста у духовном животу: „Пост је најлакши облик подвига, али и основа сваког облика духовног живота. Ако човечији организам није изнутра измењем постом, ако нам наше здравље, наше слабости, наше идеје, наша сазнања и наше навике не дозвољавају прави пост, онда да и не разговарамо о прихватању, задобијању и примању Бога. Тада треба одложити задобијање Бога за онај час каде ћемо моћи да постимо." (Архимандрит Емилијан, *Празничне, мистагошке беседе*. прев. Марина Вељковић Ђуровић. (Краљево: Манастир Жича, 2021), 176. (даље се наводи у скраћеном виду ПМБ)).

[20] Из личног сусрета и разговора са Старцем Емилијаном, његовим личним пријатељем, то нам посведочује и Владика Атанасије Јевтић: „Мада живећи у овом тада неуређеном манастиру Отац Емилијан се сав посветио усрдној молитви Богу, живећи строго подвижнички, тако да од тог времена, почињу његови духовни узлети и созерцања, умопрозрења и богојављења. Тај период његовог живота, причао је, био је можда и најпресуднији за његов даљи монашки и духовнички подвиг, који га и убраја у истакнуте православне подвижнике и духовне рудоводитеље омладине, посебно, младог монаштва у двадесетом веку." (Атанасије Јевтић, „Отац Емилијан Метеорски и Светогорски," 6.).

[21] ПМБ, 166.

Преображајно искуство оца Емилијана није прошло незапажено. Митрополит Дионисије, видевши промену у свом духовном сину, решио је да му повери већу одговорност. Године 1961. поставио га је за игумана Преображенског манастира на Метеорима.[22]

Игуман на Метеорима и отац монаштва

Постављање оца Емилијана за игумана Преображенског манастира на Метеорима означило је нову фазу у његовом животу. Иако му је било само 27 година, са великом мудрошћу и ревношћу приступио је обнови монашког живота у овом древном манастиру.

У то време манастир је био суочен са озбиљним изазовима. Број монаха је драстично био смањен, а многи манастири су били напуштени. Истовремено, повећано интересовање туриста стварало је додатне потешкоће монашком животу.

Упркос овим изазовима, отац Емилијан је успео да створи живо монашко братство. Његова харизматична личност и дубока духовност привукли су многе младе људе који су желели да своје животе посвете Богу. За кратко време број монаха у том манастиру се значајно повећао.

О тим годинама препуним духовних усхођења и прегнућа архимандрит Јелисеј је записао: „Старац Емилијан био је наш водич, учитељ и отац у Христу, и то остаје и дан-данас. Живели смо са њим много година, путујући заједно путем Духа."[23]

Осим бриге о монасима, отац Емилијан је развио и интензивну пастирску делатност. Митрополит Дионисије му је поверио задатак да проповеда и исповеда у епархији. Његове беседе биле су испуњене дубоком духовном мудрошћу, отачког духа и надахнућа, са великим осећањем за унутрашњу динамику саме проповеди, уношењем свештених и трезвених емоција увек у духу узвишене профињености кроз коју је продирала

---

[22] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis."

[23] Archimandrite Elisaios, „Preface", in *The Way of the Orthodox spirit : Reflections on life in God*, (Athens: Indiktos, 2009), IX.

благодат Духа Светога.[24] Тон његовог гласа се динамички мењао у складу са садржајем и поентом изреченог.[25] Приступ надахнутог проповедника доживео је велики одјек у региону, посебно код младих који су у Емилијану препознали правог духовног оца и вођу. Многи од ових младих људи испунили су манастире на Метеорима, Ормилију, а такође су се многа његова деца определила за свештенички позив.[26]

Овде је реч и о периоду када је отац Емилијан успоставио свој јединствени приступ монашком животу. Он је истакао потребу спајања традиционалне исихастичке праксе са активним учешћем у литургијском животу Цркве. Ноћно бдење и умносрдачна молитва били су употпуњени свакодневним служењем Свете Литургије. Сматрао је да се истинско монашко савршенство не може постићи изоловано, већ само у контексту братске љубави и узајамне подршке и послушности своме духовном оцу.

Пресељење на Свету Гору и обнова Симонопетре

Упркос успесима на Метеорима, отац Емилијан је осећао да је његовом братству потребно мирније и повученије место. Све већи број туриста на Метеорима стварао је потешкоће у одржавању монашког мира.[27] Истовремено је жудео да своје братство пренесе у срце православног монаштва – Свету Гору.

Могућност за то се појавила 1973. године, када је мало братство светогорског манастира Симонопетра затражило помоћ. Симонопетра, један од најстаријих и најугледнијих светогорских манастира, у то време је био суочен са озбиљном кризом изазваном недостатком монаха. После пажљивог размишљања и молитве, отац Емилијан је одлучио да прихвати

---

[24] Атанасије Јевтић, „Предговор," 7.

[25] Maximos Simonopetritis, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra," 128-129.

[26] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis."

[27] О томе сведочи Епископ Атанасије Јевтић: „Метеорски манастири изложени су били, тада као и сада, великој посети туриста свих врста и родова, нација и полова, и мир у овим манастирима је дању готово ускраћен; остаје једино ноћ за молитву, богослужење за тиховање и славословљење Бога Живога и Истинитога. Отац Емилијан је то и чинио. Чак се и из самог манастира повлачио, на врх метеорске стене, у једну пећиницу, и тамо сате и дане проводио у умносрдачној молитви". (Атанасије Јевтић, „Отац Емилијан Метеорски и Светогорски," 7).

позив. Новембра 1973. преселио се на Свету Гору заједно са 25 монаха из свог братства. 17. децембра исте године отац Емилијан је званично изабран и устоличен за игумана Симонопетре.[28]

Прелазак на Свету Гору означио је нову и одлучујућу фазу у животу оца Емилијана. Овде је нашао идеалну средину да у потпуности развије свој духовни потенцијал и постане један од најзначајнијих стараца савременог православног монаштва.

Када је отац Емилијан стигао у Симонопетру, манастир је био у тешком стању. Број монаха је драстично смањен, а сам манастирски комплекс био је у лошем стању. Међутим, неуморном енергијом и дубоком вером, нови игуман је кренуо у свеобухватну обнову. Први изазов оца Емилијана био је да организује братство. Брижљиво је интегрисао новопридошле монахе са постојећим члановима братства, стварајући атмосферу међусобног поштовања и љубави. Истовремено је извршио реорганизацију унутрашње структуре манастира, уводећи нови типик (правило) заснован на древном светогорском предању, али прилагођен савременим условима.

Централно место у новом поретку заузела је Божанствена Литургија. Отац Емилијан је инсистирао на свакодневном служењу Литургије, уз активно учешће целокупног братства. Сматрао је да је литургијски живот срце монашке заједнице и извор духовне снаге за сваког монаха.

Истовремено отац Емилијан је истакао значај Исусове молитве и аскетског подвига. Увео је праксу свеноћних бдења, током којих су монаси били посвећени умносрдачној молитви. Ово је створило јединствену синтезу између заједничког литургијског живота и личне исихастичке праксе.[29]

Духовно руковођење

Као игуман Симонопетре, отац Емилијан је постао познат као изузетан духовник. Његова харизма и дубока духовност привукли су многе људе

---

[28] Maximos Simonopetritis, „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra," 131-133.
[29] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis."

који су тражили духовно руковођење. Поред монаха из његовог братства, за савет и благослов долазили су и многи други светогорски монаси, као и лаици из целог православног света.

Кључни елементи, који су карактеристали духовно руковођење оца Емилијана, били су: нагласак на личном односу са Богом, послушност духовном оцу, умереност и разборитост у подвигу и подстицање интелектуалног и образовног развоја монаха.

Поред личних састанака и разговора, отац Емилијан је редовно држао синаксисе целом братству. Ове катихезе, које су касније сакупљене и објављене у више томова, постале су богата и незаобилазна ризница савремене православне духовности.

Болест и повлачење

Интензивна духовна и административна ангажованост оца Емилијана у Симонопетри неминовно је оставила последице на његово здравље. Почетком 1995. почео је да показује знаке озбиљног оштећења здравља.

И поред погоршања здравља, отац Емилијан је са несмањеном ревношћу наставио да обавља своју дужност игумана. Одбио је да дозволи да га физичка слабост омета у духовном руковођењу братства. Међутим, временом је постало очигледно да он неће моћи да настави да обавља своју службу у пуном капацитету.[30]

У овом периоду отац Емилијан је показао изузетну духовну снагу и смирење. Своју болест је прихватио као дар Божији и прилику за даље духовно усавршавање.[31]

Како је болест напредовала, отац Емилијан је био принуђен да се постепено повлачи из активне службе. Године 2000. званично се повукао са дужности игумана Симонопетре. За новог игумана изабран је његов

---

[30] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis."

[31] Arhimandritul Efrem Egumenul Sfintei Mănăstiri Vatopedi, „Prolog la ediția greacă", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Așteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferință și moarte*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2019), 13.

духовни син и најближи сарадник архимандрит Јелисеј.[32]

Избор оца Јелисеја није био случајан. Још од времена на Метеорима отац Емилијан га је припремао за свог наследника. Пажљиво га је васпитавао у духу своје визије монашког живота, али му је истовремено дозволио да развије свој лични приступ. На тај начин отац Емилијан је обезбедио континуитет духовне традиције коју је успоставио, али је истовремено оставио простор за даљи развој и прилагођавање.

После повлачења из активне службе, отац Емилијан је прешао у женски манастир Благовештења у Ормилији, метох Симонопетре. Овај манастир, који је основао сам отац Емилијан 1974. године, постао је његов дом током последњих година његовог живота.

Последње године и упокојење

Иако физички ограничен болешћу, отац Емилијан је наставио да буде духовни стуб за своју децу. Његово присуство у Ормилији постало је извор благослова и утехе монахињама и бројним посетиоцима који су долазили да траже савет и молитву.

У овом периоду отац Емилијан се посветио молитви и унутрашњем созерцању. Иако је његова способност вербалне комуникације била знатно смањена,[33] он је наставио да зрачи духовном снагом, која је дубоко утицала на све који су долазили у контакт с њим живећи своје христолико страдање.[34]

---

[32] Bishop Emilianos of Meloa, „An Interview on Elder Aimilianos of Simonopetra and Neptic Vigilance," *Orthodox Christian*, September 9, 2022, https://orthochristian.com/149316.html.

[33] О томе потресно сведочи његов наследник на челу симонопетритске обитељи архимадрит Јелисеј: „Човек си, и патио си, и трпео си, и разболео си се, и понео си тежак и дуготрајан крст болести! А од тада си заћутао. Али си стигао све да нам кажеш и баш си нам све рекао, са свим појединостима си нам рекао, оставио си трагове код нас и у свима нама, и у Цркви, и у целом свету!" (Arhimandritul Elisei, Cuvântul la slujba, 9.).

[34] Arhimandritul Elisei Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras Sfântul Munte Athos, „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Tâlcuiri La Sfintele Slujbe, Dumnezeiasca Închinare Aşteptarea Şi Vederea Lui Dumnezeu*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2010), 8.

Последњих година отац Емилијан се суочио са додатним здравственим изазовима. Међутим, он је подносио своје патње са изузетним стрпљењем[35] и смирењем. За оне који су га посећивали, постао је живи пример хришћанског прихватања болести и патње.[36]

Отац Емилијан се 9. маја 2019. године упокојио у миру у Господу. Вест о његовој смрти изазвала је дубоку тугу, али и осећање захвалности за његов живот и службу, не само у монашким круговима, већ и у широј Православној Цркви. Тело оца Емилијана сахрањено је у ктиторском гробу, у спољној припрати католикона манастира Благовештења у Ормилији. Ово место је постало циљ бројних ходочашћа, а верници долазе да се поклоне и траже молитвену помоћ од вољеног старца.[37] Његову смрт је отац Јефрем Ватопедски назвао летом на небо, усавршавањем светог Старца.[38]

Живот и дело старца Емилијана Симонопетрита представљају изузетно поглавље у историји савременог православног монаштва. Његов пут од младог богослова до уваженог клирика[39] на Светој Гори сведочанство је преображајне снаге дубоког духовног искуства и оданости монашком идеалу.

---

[35] Ieronim Monahul, „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2022), 10.

[36] Serapion Simonopetritis, „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis."

[37] Исто.

[38] Arhimandritul Efrem, наведено дело, 13.

[39] Атанасије Јевтић, „Предговор," 6.

АНТРОПОЛОГИЈА ОЦА ЕМИЛИЈАНА

Антропологија оца Емилијана представља фундаментални део његове богословске мисли, која проистиче из његовог личног подвижничког опита као монаха који носи општу људску природу, а при томе стреми ка преображењу, исцељењу и сједињењу са Богом, тј. обожењу. У средишту његове антропологије налази се срце, које он види као духовни центар људског бића и место непосредног сусрета са живим Богом.

Схватање људске природе по старцу Емилијану неодвојиво је од самог чина стварања човека, првородног греха – пада, и његових последица. Он инсистира на томе да је човек створен за заједницу са Богом и да смисао свог постојања може остварити још у овом животу, подвижнички учествујући у нестворено благодати Божијој. С правом је речено да: „(...) за православну антропологију божанска благодат је управо истински живот људске душе и целокупне њене природе, утолико што ако је лишена тог живота, душа постепено умире, умртвљује се. Човек који је лишен живота у благодати Духа Светога, постаје мртав, облачи се у одећу смртности, пропадљивости и трулежи.“[40] Додали бисмо: и душевно и телесно.[41]

Стварање и првобитно стање човека

Бог је стварајући човека као слободну личност, спој видљиве и невидљиве твари, богословствује, отац Емилијан, изразио самог Себе – „описавши себе неописиво“, на тај начин овластивши човека да постане

---

[40] Атанасије Јевтић, *Аскетика*, прев. Ј. Георгиевски и М. Васиљевић, Хришћанска мисао, Београд – Србиње – Ваљево, 2002), 45-46.

[41] Наум Митрополит Струмички, *Философски стрмнини*, (Библиотека Воведение, Велјуса, 2022), 317-318.

представник Божји, дајући му божанску власт над читавом творевином.[42]

Адама је Бог, без икакве принуде и неопходности, како каже Емилијан, поставио у рај као Свог сина да се наслађује творевином која је због њега створена. Такав начин постојања био је част и слава за првостворене људе, позване да постану богови по благодати кроз заједницу љубави са Богом у чему се открива смисао стварања и предназначење човека како су учили и други велики Оци Цркве. Ту могућност отац Емилијан види у давању права првостворeном човеку да именује Божју творевину чиме је он стекао неку врсту божанских права и био позван да стиче нераздељиву божанственост и да постане, по благодати, једнак Богу.[43]

Најупечатљивији и јединствен начин на који старац Емилијан описује однос Бога и првоствореног човека јесте кроз метафору игре која је предодређена да траје вечно. Емилијан пише: „Од тада се човек и Бог играју. Отац и син. Он ствара Адама као другa у игри, и позива га у игру усавршавања твари. Свет, твар, као нека лопта прелазе из руку једног у руку другог, како би се обојица веселила и како би стигли до вечности".[44]

Бог не само да је створио човека по Своме лику и подобију,[45] него чини човека саствoритељем Својим у игри усавршавања твари, јер га је поставио као круну и венац свега сазданога. Отац Емилијан инсистира на томе да човек није створен као савршен, већ као боголик. Боголикост човека се огледа у двема силама: уму и слободи. Управо у слободи, ум стиче могућност да се у сапостојањем са Духом Светим, непрестано уподобљава Богу.[46]

Једном речју, Бог је створио богочежњиву личност и даровао јој слободу и у тој слободи, ум може изабрати да чезне и за нечим другим, насупрот Богу али тада он промашује свој циљ и срозава се на животињски ниво.[47]

---

[42] Архимандрит Емилијан, *Живот у духу: йоуке и речи*, прев. Маја Рашовић, (Краљево: Манастир Жича, 2009), 261 (даље се наводи у скраћеном виду ЖУД), 261.

[43] Архимандрит Емилијан, *Стйейени духовноī живоūа од йада до вечносūи : йоуке и речи*, прев. Маја Рашовић, (Краљево: Манастир Жича, 2022), 55 (даље се наводи у скраћеном виду СДЖ).

[44] СДЖ, 55.

[45] Пост.1,26.

[46] СДЖ, 191-192.

[47] СДЖ, 191.

У целокупној творевини Бог није вредновао ништа више од човека чија је богочежњивост у изобиљу раја била тек бледа сенка силине којом је Бог чезнуо за човеком, за заједницом с њим. Отац Емилијан наводи да је Бог толико волео човека да је хитао за њим слично ко што је и Ева хитала за Адамом, и да му је снисходио заборављајући на Себе да би у Рају заједничарио са њим.[48]

Једино у тој и таквој заједници где Бог из безграничне љубави снисходи човеку, овај може узрастати ка савршенијем знању и уподобљавати се Богу и сам постајући бог по благодати.

Пад и последице пада

Пад човека заузима централно место у антрополошком учењу оца Емилијана, јер је он узрок дубоке промене у целокупној људској природи која постаје носилац последица прародитељског греха. Емилијан посматра и говори о човеку као сину Адамовом који је наследио унутршњу подељеност и изгубио Бога из вида. Када говори о паду говори о нарушеном личносном односу, односу изгубљене и уништене љубавне заједнице при чему није само човек изгубио способност да созерцава и види Бога, него је заправо и на неки начин, свевидећи Бог изгубио из вида човека који се крије у своме паду. Због тога Бог први креће у потрагу по свим изгубљеним потомцима Адамовим, тражећи их и дозивајући збирним именом њиховог прародитеља: „Адаме, где си?“[49]

Атмосфера непрестајне радости и бесмртности, отсуство страдања и бола нису биле безусловне одлике раја, него последице љубавне заједнице између створеног човека и нествореног и бесмртног Бога. Отац Емилијан наводи да се ум човеков који је сагледавао Бога окренуо од Њега и постао горд и помрачен и да је због тога што Адам није показао смирење одлука о смрти постала коначна.[50]

---

[48] ЖУД, 261.
[49] СДЖ, 196.
[50] ЖУД, 262.

Лична димензија човековог пада огледа се у сагледавању своје сопствене нагости, своје срамоте, одвојености од Бога, немогућности да општи са Богом. Старац подсећа на то да је: „ (...) демон, познајући дубину Адамове душе и његову жељу за обожењем, ударио је у правоту и постигао своју циљ; избацио га је из Божијег живота".[51]

Пад се, по оцу Емилијану, догодио у уму, који је не само прекинуо молитвени однос са Богом него га је одбацио окренувши свој ум од Бога ка греху. Разговарати с Богом значи комуницирати с Њим и сједињавати се са Њиме, па аналогно томе да би ум разговарао са Богом, треба да је управљен ка Њему, јер ум тражи онога ко му је сличан, тражи прототип свој.[52]

У овом стрмоглавом окретању, односно паду ума, крије се читава трагедија и драма у прародитељског пара, а последице пада за све њихове потомке огледа се у наслеђивању тог стања ума. Ту се, како нас учи блажени Старац, одиграо трагични раскол у коме, с једне стране, имамо Бога који хоће да нам ум буде нерасејан, срце приковано за Њега, а наша мисао буде пресељење у државу небесну, док с друге стране имамо сиротог и од божанске благодати обнаженог човека, чији је ум промашио циљ свог постојања, прототип свој, Бога свог.[53]

Болести и страсти савременог човека

У светлу антропологије старца Емилијана веома је важно сагледати његов поглед на стање савременог човека, поготово хришћанина, јер он критикујући стремљење ка савременим трендовима овога света, скоро увек говори у контексту православне, хришћанске заједнице, истичући Цркву Христову као једину наду и могућност палом човеку да се врати у наручје Божје. Људи који су иконе божанске, грешећи, постали су *отпаци одбљеска*, користи снажни и аутентични израз отац Емилијан да би

---

[51] ПМБ, 167.
[52] ЖУД, 62.
[53] СДЖ, 57.

илустровао стање људске палости.[54]

Бог није прекинуо своју потрагу за Адамом и потомцима његовим, него је палог човека у оваквом стању позвао у Цркву Своју, где им нуди могућност у Сину Свом Јединородном пресаздавања у божанственије и савршеније стање и чини их светилима која божанским зрацима светле свету.[55]

Описујући греховно стање савременог човека, Емилијан указује да такав начин живота срамоти Цркву, која је једина спасењска могућност од Бога отпалом свету, који је без Цркве са свим лепотама својим само једна тужна тамница. У контексту свега реченог, отац Емилијан закључује да ако неко не воли Цркву, ако му Црква није истинска мајка, ни Бог му никад неће бити Отац.[56]

Трагично стање савременог човека огледа се у томе што је изгубио одлике детета Божијег и што је, заборавивши да је дете Божије, престао да се игра са Њим,[57] ту игру заменивши проводом, који означава: „(...) доживљајну потребу, ропство, подељеност личности, привремени предах од стреса, бег од стварности, разбијање и расејавање пажње и срца, избегавање рада, прекид односа са непосредном околином и дружење са разноразним особама..."[58] Култура забављања и провода је доминантна култура савременог света, која Богом створеном човеку заклања циљ његовог постојања и уместо испуњености Богом, нуди осећај бесмислености и узалудности.

Отац Емилијан чак и у хришћанским срединама види опасност да се заборави стварни циљ и смисао нашег постојања, чак и од људи који на неки начин прихватају Цркву, али настављајући да живе световним животом стварају хришћанство по мери палога човека.[59] Једном речју, савремени хришћани се веома лако поведу и постају једно са светом, при

---

[54] Архимандрит Емилијан, *Богослужење : ишчекивање и виђење Бога* : поуке и речи, прев. Гајо Гајић, (Краљево: Манастир Жича, 2023), 160 (даље се наводи у скраћеном виду БИБ).

[55] БИБ, 160.

[56] БИБ, 24.

[57] СДЖ, 57.

[58] СДЖ, 52-53.

[59] БИБ, 163.

том заборављајући да је читав свет овај од Бога позван да постане Црква, односно Тело Христово.[60]

Овај свет савременом човеку ствара сурогате свега онога што је имао у Рају, само да би остао овде и да не би започео потрагу за Царством Божијим, заваравајући га привидним миром, али не миром Божијим. Старац Емилијан експлицитно тврди да је то велика заблуда, говорећи: „Не очекујте мир ни у чему другом до у поистовећивању, у заједници, у јединству са Христом. Тада ће мир Христов да ври у нама, испуњава срце наше, прелива се, попут јела које ври и прелива се из суда. Јер нам Бог даје мир као награду, као дар. Дарује нам га у мираз."[61]

Једни од тих световних сурогата су и лажни појам и искуство слободе које нуди кнез овога света. Отац Емилијан позива данашњег човека да постане слободан, иштући слободу од свог Створитеља, јер је слобода дар Божији, а човек је задобија учећи се да не греши, да се не гневи, да не буде огорчен, да се не плаши, остајући скрушен и смирен, остајући Христов, јер је једино Христов човек увек слободан и радостан.[62]

Једна од најсмелијих концепција старца Емилијана говори о присутности Бога у трагедији и драми људског пада и греховном животу савременог човека, поготово савремених младих људи чија су срца потонула у греху, који се одричу Бога, играју се животом и смрћу, вером и неверјем, водом и ватром, што је све заправо настављање оне игре при стварању човека, коју је започео Бог.[63] И како може сада, пита Емилијан, да Бог не учествује у тој игри?[64]

За старца Емилијана није никаква препрека да се човек врати Богу, него су то воља и жеља човекова, јер иза свих бедемова људских грехова, незнања, заборава и брига, зноја и суза, тамо негде у самом човеку у дубини срца је и Бог који га је створио, спреман да поруши све бедеме, само да човек то пожели.[65]

---

[60] ЖУД, 267.
[61] СДЖ, 205.
[62] СДЖ, 211.
[63] СДЖ, 55.
[64] СДЖ, 53.
[65] ЖУД, 268.

Квалитативну дистинкцију од овога света може учинити и чини једино Црква Христова, јер једино Црква и говори истину да овај свет није отаџбина палог човека и само у Њој он надилази кукавичлук, престаје бити љубитељ телесног, зна да живи али и да умире за Христа, имајући за узор многобројне Светитеље.[66]

У светлости свега реченог, о томе какав је савремени човек, а из перспективе човека који је силном вером и силом благодати Божије, победио свет и постао образац истинског људског бића, његове дубоке речи звуче опомињуће: „Световни људи понекад блистају у нашим очима, па заборављамо да они своје палате зидају на песку и да ћемо једног дана својим очима гледати како се те палате руше у парампарчад и падају на гомилу (уп. Мт 7, 26-27). Ако се икад зближавамо с њима, нека то буде у тренуцима њихове искрености, у тренуцима када могу да нам отворе срца. Тада ћемо видети сузе у њиховим очима, ситим овога света; видећемо да им је срце утонуло у безнадежност и презасићеност таштином. Сагнимо потом главу да бисмо чули шта шапућу њихове уморне усне: «Кажи ми, где да пронађем заборав у овој земљи безосећајности?» То су мртве душе, иако још живе. Душе које немају идеала и које се не боре за узвишенији, духовни живот, могу се једино назвати мртвим душама.“[67]

У закључку своје анализе стања савременог човека, старац Емилијан не зауставља се само на критичкој дијагнози проблема, већ нуди и пут ка обнови и преображају, како за појединца, тако и за заједницу у целини. Према његовом учењу, истинска обнова и преображај могу се постићи само кроз литургијски живот и заједничку молитву, где се човек не сусреће са Богом само као индивидуалац, већ као члан Цркве, Тела Христовог. Он наглашава да је учешће у светим тајнама, посебно у Евхаристији, основа за преображај целокупног бића и заједнице.

Отац Емилијан истиче да је литургијска заједница место где се обнављају све димензије човековог постојања и где он проналази свој истински идентитет у Христу. Само кроз такво активно учешће у животу

---

[66] СДЖ, 104.

[67] СДЖ, 96.

Цркве, савремени човек може победити разједињеност и усамљеност које су карактеристичне за модерни свет. Заједница се преображава и обнавља управо кроз литургијски живот који старац Емилијан види као срце и суштину хришћанског постојања.

ЛИТУРГИЈСКИ ЖИВОТ

Литургијски живот је најсуштинскији израз Цркве Христове, који заузима централно место у учењу Старца Емилијана Симонопетрита. За њега, Литургија није тек једно од богослужења,[68] већ могућност и стварност стварног богопознања: „Познање Бога није ништа друго до окушање, једење Бога. Једеш Бога!"[69]

Човек је биће заједнице, због чега би уверење о љубави према Богу, без сједињења са Њим и браћом у богочовечанској заједници Литургије, била својеврсна илузија. Отац Емилијан наглашава да је мера наше љубави према Богу директно пропорционална томе колико смо Га задобили на Светој Литургији,[70] при томе не мислећи на литургијски живот лишен аскетског оквира. Подвижнички живот хришћанина у Цркви није одвојен од литургијског живота, већ проналази свој смисао и циљ управо у њему: „Сувишно је да идем у Цркву и није потребно да одлазим на литургију и да се бескорисно причешћујем ако се стално не молим. Такође, сувишно је да се молим ако не узимам учешће у овоме о чему смо сада говорили".[71]

Литургијски начин живота је једини истински начин живота у Цркви, јер је Црква вечно живо Тело Христово. Старац Емилијан подвлачи да литургијски живот није само живот у Христу, већ и учешће у животу Свете Тројице, живљење са Оцем, Сином и Светим Духом.[72]

Само онај који живи литургијским животом може се назвати хришћанином и истински разумети Цркву. Емилијан истиче да такав

---

[68] Он је неодвојив од других аспеката монашке духовности: „Господ нам помаже и у манастиру, кроз наше богослужење, проучавање, старца." (Архимандрит Емилијан, *Тумачење подвижничких поука Аве Исаије*, прев. Саша Стојановић и сестринство манастира Жиче, (Краљево: Манастир Жича, 2024), 375 (даље се наводи у скраћеном виду ТППАИ)).

[69] ЖУД, 55.

[70] ЖУД, 110.

[71] ПИ, 148.

[72] БИБ, 22.

човек никада не поставља питања попут: „Ко је видео Христа?“ Човек који живи литургијским животом зна да је Христос у Цркви и да, када гледа Цркву, види самог Христа. Литургијска свест црквеног човека, такође нас учи отац Емилијан, подразумева схватање да је овај свет створен за Цркву.[73]

Литургија у својој суштини није само молитва, она је више од тога – пре свега један личносни однос, дијалог. Литургија је приношење и давање самог себе Богу, Који заузврат дарује Себе човеку и на тај начин му пружа могућност да учествује у божанском животу. Литургијски живот је узајамно даривање и узвраћање.[74]

Света Литургија у монашком животу

За старца Емилијана, Света Литургија је најважнији догађај духовног живота хришћанина, а посебно монаха. Литургија је, по њему, зарука, мистични брак и свадба са Христом. Она нас уздиже и води у Његово Царство, иако се после враћамо својим кућама или келијама са свим својим страстима и слабостима.

Отац нас подсећа да се лично бдење монаха код аскетских писаца називало литургијом,[75] па наводи такво место код старца Исаије: „Када устанеш да у својој келији вршиш молитвено правило (своју литургију), немој бити немаран, како не би уместо да одаш поштовање Богу, изазвао Његов гнев, него стој у страху Божијем“.[76]

Литургијско хришћанство подразумева усрдност у борби, јер једино: „(...) уз непрестану борбу, у сталном ходу – напред свештеник, ми за њим – стићи ћемо у Царство небеско. Идемо ли на Литургију са том чежњом? Осигурали смо Царство небеско“.[77]

Отац Емилијан увек тумачи светопредањски начин организације и устројства монашког живота и манастирске типике из литургијске

---

[73] БИБ, 23.
[74] БИБ, 31.
[75] ТППАИ, 67.
[76] ТППАИ, 67.
[77] БИБ, 51.

перспективе. То се огледа и у архитектонском изразу манастира,[78] посебно на Светој Гори, где је срце манастира Света Литургија у католикону,[79] а све остало у њему устројено тако да заједница постане једно у Христу.[80]

Сва монашка здања која окружују католикон сведоче узвишену реалност да живот треба да постане литургиоцентричан и христоцентричан. Главна оса око које се врти живот манастира и смисао свих осталих богослужења јесте Света Литургија. Говорећи о овоме отац Емилијан каже: „Света Литургија није један део одвојен од осталих богослужења, него је стуб, средиште, срце богослужбеног сабрања. А придајемо јој посебан значај јер је она поред свега и храњење, причешћивање, посебно благодарење, посебно воспоминињуће славље, које вршимо тајанствено сједињени, воспоминињуће сједињени са Христом, са целом Светом Тројицом."[81]

Читав живот хришћанина или монаха, који је позван на најаутентичније хришћанско живљење, постаје припрема, ишчекивање и чежња за Литургијом на којој се дешава сусрет и најприсније сједињење са Христом, смислом и крајњим циљем свих његових надања, ишчекивања, падања и устајања.[82] Припреми о којој говори старац увек претпоставља исихастичко искуство Цркве кроз учење Светог Григорија Паламе, коју је он кроз остале оце Цркве, као светлост Христову,[83] добио од Свете Тројице.

Старац Емилијан веома често помиње космичке димензије Литургије, истичући да из монашког подвига, т.ј. кретања ка Христу, никад не могу бити искључени сав свет и други људи, и то не само чланови монашке

---

[78] О односу сакралне уметности и молитвеног живота видети у: Vladimir Vukašinović, „The Liturgical Framework of Serbian and Byzantine Religious Art", *Sacral Art of the Serbian Lands in the Middle Ages*, ур. Д. Поповић, Д. Војводић, 91-103, (Београд: Serbian National Committee of Byzantine Studies: Službeni glasnik: Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Byzantine Studies 2016).

[79] ЖУД, 301.

[80] ТППАИ, 30.

[81] Архимандрит Емилијан, *Благодатни пут: Тумачење житија преподобног Нила Калабријског*, прев. Маја Рашовић, (Краљево: Манастир Жича, 2011), 113 (даље се наводи у скраћеном виду БП).

[82] О томе како је ову истину духовног живота Старац сведочио личним примером: „Лично литургијско служење нашег Отца било је снажно обележено мистичком нијансом. Често нам је понављао да је време службе „време откривења", време када се Господ открива ученицима захваћеним олујом на мору, према мери припреме сваког у келији, постом, бдењем, и молитвом." (Arhimandritul Elisei, (Arad: Sf. Nectarie, 2010), 9.

[83] ПМБ, 170.

заједнице него буквално сви с којима се: „(...) у потпуности сједињујемо, у пуној љубави".[84]

Изражавање свекосмичке димензије Литургије, Емилијан види у самој њеној структури где је Бог сабрао све „да једно буду" и грешнике и светитеље, анђеле и арханђеле да би: „(...) светитељи давали светост грешнима, а грешници светитељима чежњу своју за светошћу, да би светитељи били «помагачи» наши."[85]

Литургијско сабрање је крајње динамичко стање, стање непрестане напетости које се посебно да видети у возгласу „Стојмо смерно, стојмо са страхом". То је возглас који по оцу Емилијану упозорава, наговештава опасност, борбу, падове,[86] али на крају и наше спасење. Емилијан чак тврди да Литургија не би ни постојала без неизвесности, борби, колебања и падова.[87]

Он такође учи, неки би рекли радикално, да је без одговарајуће аскетске припреме и само причешће[88] на известан начин непотпуно и несврховито: „У време молитве, када себе самог приносиш Богу, било у свом бдењу у келији, било на литургији, буди пажљив, стој смерно у страху Божијем. Глагол стајати (ἵσταμαι) значи да је моја мисао усправна (усмерена на го́ре), а срце испуњено страхом Божијим, да би се удостојио Тела и Крви Господње и откривења небеских тајни. Уколико пак не стојиш пред Богом са будношћу и пуном свешћу, ништа нећеш окусити. Чак и ако се будеш причестио, примићеш Христа, али Христа нећеш имати.

---

[84] БИБ, 34.

[85] ЖУД, 101.

[86] То разрађује на другом месту: „Црква нас на божанској литургији непрестано поставља пред светост и славу Божју, да бисмо увидели своје бешчашће и греховност. Бешчашће значи да смо заправо погружени у небиће." (ТППАИ, 215)

[87] БИБ, 134.

[88] На ову тему се Старац много пута враћа: „Ако нема богослужење и Светог Причешћа немогуће је да постоји молитва. У том случају свака молитва биће лажна. Ако постоји богослужење, а не постоји у нама јака духовна молитва, унутрашња, снажна, вапијућа молитва, будите сигурни да су и наше богослужење и Свето Причешће узалудни и да је то просто бацање блата Богу у очи, све то да би се претварали како Га волимо, док у ствари немамо никакве везе са Њим, једном ће нам рећи: „Не познајем вас". Ово двоје иду заједно и представљају две стране духовног живота. Једна страна је светотајински живот, који је претпоставка мистичког живота." (ПИ, 147.)

Ако си пак у келији, слеп ћеш почети и слеп ћеш завршити молитву."[89]

Непостојаност и несавршеност људске природе, као и непрестано духовно војевање у коме бивамо поражени, који су наша свакодневна реалност, главни су разлог зашто је Бог благоизволео да нам дарује Христа, Који се путем литургијског сабрања кроз векове оприсутњује међу нама.[90]

Трагично је када присуство Христово на богослужењу прође неосетно за монаха, јер монах који је на богослужењу осетио Бога, тај доживљај преноси на целокупни свој живот након богослужења.[91] Отац Емилијан каже да монах који након Литургије не жели ни са ким да разговара, већ одмах жели да се повуче у келију, само потврђује истинитост богослужења, јер монашки живот је истинит када има одлике ћутања, усамљености и свештеног тиховања.[92] За монаха који је напустио свет и умро за свет, учествовање у Светој Литургији постаје сједињење у љубави са свима у Христу, откривање светотајинске димензије живота који је изабрао. У његовом манастиру Црква је данонoћно присутна, не само на Литургији коју служимо. Манастир је непрестано сабрање Цркве, свецела Црква, свецели Рај.[93]

Монашки живот и подвиг су једноставно неодвојиви од литургијског живота Цркве. Отац опомиње: „У време свог приношења одупири се помислима, нека твоја чула пребивају у страху Божијем како би био достојан Светих Тајни и како би те Господ исцелио".[94] Све што монах чини, одређено типиком манастира и богослужбеним поретком који претходи Литургији, само је припрема за сусрет са Христом, још једно трагање, како каже Емилијан, за Христом.[95] Суштина припреме монаха за Свету Литургију, по њему, јесте припрема срца тако да у себи може сместити

---

[89] ТППАИ, 69.

[90] БИБ, 135.

[91] О историјским димензијама односа словенског монаштва и богослужења више видети код: Владимир Вукашиновић, „Богослужење у Хиландару и отачаству", у: *Свети краљ Милутин: владар на раскршћима светова*, уред. С. Пириватрић, С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, 487-505, (Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара, 2022).

[92] БИБ, 139.

[93] ЖУД, 296.

[94] ТППАИ, 105.

[95] ЖУД, 85.

Божанство.[96] Инсистирајући на томе да је аутентични монашки подвиг увек исихастички и да је то једини пут ка обожењу и причешћу он каже: „Исихазам је постигао то да Бог живи на тај начин са нама, да можемо да Га примамо, а да не умремо. Исихазам је наш пут ка обожењу".[97]

Сједињавање са Христом у Светој Литургији не искључује никога. Напротив, отац Емилијан каже да, сједињујући се са Христом, монах прима у себе читаву васиону, укључујући и непријатеље који у његовим очима више не постоје, јер је почео да живи и воли истински. Сваку завист и мржњу убацио је у Свети Путир да би се преобразила, а оно што остаје у његовом срцу је снажна љубав према Богу и људима. Старац додаје: „А печат свему томе је молитва «Господе Исусе Христе, помилуј ме», коју изговара срце, срце које се обожује Крвљу и Телом Христовим. То је богослужбено сабрање које вршимо".[98]

Најкарактеристичнији аспект учења старца Емилијана јесте својеврсна синтеза Литургије и личне молитве, која пре свега подразумева молитву Именом Исусовим. Он тврди да само онај који се моли молитвом Исусовом непосредно пре богослужења може сматрати да истински учествује у Литургији и да је разуме. Исто тако, тек у Цркви и на самој Литургији молитва достиже своје испуњење. Када се сједини са Христом, он наставља дружење с Њим током целог дана, изговарајући Његово име.[99] У том контексту, старац Емилијан увек говори о манастиру као месту где је Црква увек сабрана око Христа, месту где Литургија никада не престаје и где се житељи манастира непрестано[100] причешћују Христом, живе

---

[96] БИБ, 29.

[97] ПМБ, 59

[98] БИБ, 139.

[99] БИБ, 139.

[100] Старац Емилијан је дао њему крактеристичан одговор на питање честог причешћивања: „Ако после Божанског Причешћа чувамо са тачношћу свој ум, када се поново причестимо, Свето Причешће ће све више да просвећује наш ум и да чини да он буде попут звезда, тако да ће јарко осветљавати наш живот. Стога, само у случају да чуваш свој ум, можеш да се често причешћујеш". (Архимандрит Емилијан, *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*, прев. Марина Вељковић, (Краљево: Манастир Жича, 2014), 264 (даље се наводи у скраћеном виду ТЖ).

молитвом и Светим Тајнама.[101]

Читав живот монаха мора постати, како каже старац, својеврсна припрема самог себе, просфора за мистичку Литургију[102], тако да његова келија и сав живот, односно све што чини у манастиру, постане предложење за служење Литургије.[103]

Отац Емилијан литургијску димензију умносрдачне молитве, тог најзначајнијег и „јединог потребног" монашког дела, изражава следећим речима: „Молитвом Исусовом стичемо сва права Божја и истовремено се уподобљавамо Христу, јер то је смисао молитве. Као што је Христос постао Свештеник, али и Јагње, тако и ми постајемо свештеници и принос, да бисмо именом Исусовим приносили благопријатне жртве. Гласови молитве које узносимо као припрему за јавну, богословску службу, постају „живо камење" за зидање, а ми се узиђујемо у домове духовне и постајемо свети свештеници. Зато Свети Златоуст каже: „Пребивај у Имену Господњем", настави да понављаш име Господње уместо да празнословиш, и тада ће твоје срце примити Господа у себе, а и Господ ће примити твоје срце у Себе, и двоје ће постати једно. Видите да је ово уједињујуће дело, да је служба духовна."[104]

Говорећи о припреми монаха за свештенодејство отац Емилијан уводи категорију *свештенодејства на олтару монашког срца*, где се приноси молитва за спасење света. По његовом мишљењу, та молитва је још један важан предуслов за исправно и богодолично свештенослужење свештеника на литургијском сабрању Цркве.

---

[101] ЖУД, 298.

[102] О симболичком аспекту свештенослужења и различитим нивоима језика сакралне комуникације видети више у: Владимир Вукашиновић, „Литургијски језик Цркве", у: *Криза савремених језика теологије:* Зборник радова, уред. В. Вукашиновић, 127-153, (Београд: Институт за културу сакралног – Монс Хемус, 2013).

[103] БИБ, 172. То разрађује на другом месту: „Можда је твој допринос на послушању добар, али све оно што се односи на тебе пред Богом није часно; као што не можеш да служиш Литургију док ропћеш – наравно, Светиња ће бити освећена, али ти се нећеш осветити – тако и сваки твој посао представља једно служење, и ти треба да га чиниш без роптања." (ТЖ, 54.).

[104] БИБ, 170-171.

Припрема свештенослужитеља за богослужење

Читав живот старца Емилијана, сваки тренутак је био припрема за Свету Литургију и за сусрет са Христом. Из његових поука свештеномонаси могу закључити на који начин је он доживљавао Свету Литургију и како се припремао за свештенослужење.

Свештенослужитељ у свему треба тражити и видети Христа: у брату свом, у свакодневном функционисању заједнице, у самом богослужењу, у свим активностима и радњама на Литургији, али главни предуслов је наћи Га и видети Га умом у свом срцу, у самоме себи. Једино тада свештеник је припремљен да служи Литургију.

Сам изглед храма и његово благољепије иконизују узвишену стварност са којом се хришћанин, а пре свега свештенослужитељ, среће или, боље рећи, бива позван да њоме живи. Старац Емилијан у томе види могући добар почетак за развијање осећаја присуства Божјег и грађење личног односа са Богом. Ако свештенослужитељ: „нема осећај светости и славе Божије", како каже старац Емилијан, неће моћи „свесно да служи и биће само пасивно створење".[105]

Старац позива свештеника да, за време јутарњег богослужења или дан пре тога, узме и отвори Јеванђеље, и постављајући тако Христа испред себе, отвори простор у своме срцу за оно што Господ има да му каже, не сводећи сусрет са Јеванђељем само на зачало које је типиком предвиђено за тај дан.

Само такав свештенослужитељ, попут старца Емилијана, који је сав прожет Христом, може у свим литургијским радњама да види и указује на Христа. Он осветљава личну димензију Јеванђеља, која је, пре свега, упућена њему самом, свештенослужитељу. Зато старац говори: „Читам Јеванђеље, значи да пред себе јасно стављам Христа и од Њега тражим нешта ново, нешто што ће ми за данашњи дан рећи, нешто што ће представљати садржај мога откривења, значи мени намењену реч откривења, реч која

---

[105] ЖУД, 27.

ће испунити мој ум, мој разум, моју реч."[106]

Овај и овакав однос ка Јеванђељу, по Старцу, чини свештеника носиоцем и аутентичним сведоком Откривења Божијег, односно самог Христа. Дакле свештеник постаје многоструки христоносац, држећи Христа истовремено у својим рукама, срцу и уму.

Следствено томе, главни садржај мисли, речи и дела таквог свештеника постаје Јеванђеље Христово. То нас неминовно води до закључка да свештени однос према богослужбеном поретку Литургије, односно њена практична димензија, води свештенослужитеља до сусрета са Богом.

Из следећих речи оца Емилијана видимо лично сведочанство управо таквог сусрета који је он доживљавао, „разговарајући" са својим Јеванђељем када је служио: „Осећам Бога и заиста му се радујем, играм се с Њим и узимам Га у руке, Њега, скривеног Бога који се у Јеванђељу открива. Пуштам Га да ми говори. А могу вам потврдити да ме никада, ни на једној Литургији, није оставио без новог садржаја."[107]

Одежде и целокупни поредак Свете Литургије требало би да подсећају самог свештеника на место и улогу коју је заузео на овом богочовечанском скупу. Када свештеник облачи богослужбене одежде, он се облачи у Христа. „Гледаш свештеника у одежди?" казује отац Емилијан. „То више није конкретно тај свештеник, него Христос."

Тај доживљај да свештеник стоји „на место и у обличју Христа" је неопходно потребан, пре свега, њему самом, не да би се осећао посебно, издвојен од других, него да би светошћу свога живота учествовао у божанској слави јер: „(...) слава Христова није слава коју задобијамо у неком етичком смислу или у смислу неког торжества, већ је она учешће наше у животу Божијем",[108] дар који нам Господ предаје својим нествореним енергијама.

Чак и ако то није дубок и силан доживљај и осећај, важно је да свештеник макар буде свестан да се, иако грешан, облачи у Христову славу и препушта

---

[106] БП, 115.
[107] БП, 116-117.
[108] БИБ, 16.

да Сам Христос литургише у свештениковом свештенодејству. Управо зато, како примећује Емилијан, на Малом Входу свештеник држи Јеванђеље испред своје главе, не да би скривао лице, већ да би сведочио ту стварност – да он више није само обичан човек него да оприсутњује самог Христа.[109]

Старац тај доживљај изражава овим снажним речима: „Ја сам Христос, Христос сам, јер сам сателесни Христос и што год ступа у заједницу са Христом постаје Христос, као што и оно што долази у додир са ватром постаје огањ. Христос сам, јер сам храм Његов, јер сам на сабрању, Христос сам, јер служим Литургију. Христос сам, јер сам свештеник и изображење Христа, а не представник Његов. Христос сам, јер сам верник, јер сам крштен и јер сам ученик, а ученик значи Христос. И хришћанин значи Христос".[110]

Место на коме свештеник стоји током Литургије је „место страшно", али и место спасења, пошто је место на коме се окупља Црква, једино место спасења на овоме свету. Место за које је поред вере, наде и љубави потребна и својеврсна смелост.

Због тога свештенослужитељ треба непрестано да се са страхом и усрдношћу стара за своје спасење, да се бори и подвизава, да би на такав начин одржавао положај који му је Бог подарио, како каже старац Емилијан, те да му у супротном не би недостајало смелости. И додаје: „Ако немаш смелости пред Жртвеником, не можеш ни да служиш, нити било шта друго да радиш. Како ћеш изаћи да кажеш «Мир свима», и какав ћеш мир дати ако сам немаш смелости, па према томе ни мира? Ти си онда дотрајала, напукла опруга, неупотребљив човек, мртво срце које ништа из себе не може дати".[111]

Да би свештенослужитељ сачувао свој унутрашњи мир, али и смелост пред Жртвеником, мора живети у непрестаном покајању, и то таквом покајању које треба да буде узор читавој Цркви. Јер нико попут свештеника на Светој Литургији не може тако стати наспрам Христа и

---

[109] БИБ, 49.
[110] БИБ, 125-126.
[111] БИБ, 60.

осетити своју грешност и ништавност, да би тек тада, како каже Старац, свештенослужитељ могао стећи самопрекор који га може увести у простор духовне лествице, која га узводи у тајанствено јединство са Господом.“ [112]

„Служити,“ по оцу Емилијану, не значи само испуњавати Закон Божији. „Служити“ значи живети Христа. Зато свештеник мора бити човек који живи у покајању, а у исто време поседује пуноћу радости због дарова Духа Светога које му је дао Бог,[113] због тога што живи победу над грехом и страстима у Њему, у Христу. [114]

Свештеник мора бити непорочан и чувати се, можемо рећи и бојати се греха, јер чинећи макар и најмањи грех, повређује Онога који је рекао: „Онај ко није веран у малом, неће бити ни у великом“ (Лк 16, 10).

У том смислу, старац Емилијан каже да: „(...) ако неко падне и устане једном или двапут, и Бог му да благодат, а он је својом непажњом изгуби, питање је хоће ли тај поново моћи да стекне мир и смелост пред Богом. Зато никада немојмо мислити да једно покајање може повратити благодат.“[115]

Након сваког греха и задовољавања сопствених страсти у нама остаје суптилна склоност ка греху, макар човек добио опроштај од Бога

---

[112] БИБ, 74.

[113] Динамичку природу освећења и њену дијалошку димензију у којој учествују истовремено Син и Свети Дух, са благовољењем Оца, симонопетритски мистагог исказује следећим речима: „Свештеник призива Оца да Он пошаље Светог Духа да освети Часне Дарове и учини их Телом и Крвљу Христовом, а потом се моли да му Христос, Који је присутан у Часним Даровима, узврати дарове. Другим речима, Дух освећује Часне Дарове, а Христос Који је присутан у Часним Даровима, узвраћа свештенику дарове, то јест Божанско причешће, Тело и Крв Христову, постаје извор освећења.“ (ТППАИ, 318.) Игуман Јелисеј Симонопетрит подвлачи мистагошку улогу оца Емилијана у њиховој монашкој заједници рекавши да је он живот у Цркви откривао: „(...) мистагошки, опипљиво, педагошки, катихетски, на утешан начин, али и са пуним осећањем истинитости и аутентичности. Стојећи непрестано пред невидљивим Господом као видљивим, знао је да на мистични начин представи пред Богом и своје синове, монахе, и свакога ко тражи његово посредништво код Бога.“ Arhimandritul Elisei, Stareţul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Prolog“, u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2022), 10.

[114] БИБ, 164-165.

[115] БИБ, 60.

за почињена непочинства.[116] Управо та склоност и „неверност у малом" лишава свештенослужитеља смелости пред Жртвеником: „Покајање значи да сам променио ум и драговољно се не мењам на горе; у супротном, потврђујем да се нисам покајао. Чак и моје помисли и моје страсти уверавају у то да имам измене, да се нисам покајао".[117]

Сви трезвеноумни оци слажу се да, након што човек дозволи себи макар и најмањи пристанак на грех, следи озбиљан пад. По старцу Емилијану, критеријуми за свештеника су много строжи, јер дух гордељивости или нека непристојна реч која може рањавати срце ближњег, за свештеника може бити толико велики грех колики је за човека у свету блуд или било који други велики грех.[118]

Подвижнички живот свештеника треба да буде „као светило постављено на свећњак" (Мт 5, 15) и да осветљава пут спасења свима у Цркви, јер он, како каже Старац: „(...) треба да буде наш служитељ, изабраник, како бисмо могли мирно да спавамо, знајући да пастир бди. Значи, желимо да његов дан буде доживљај вере и преданости Богу, а он сам обузет чежњом, ревношћу, страхом који проистиче из положаја који заузима, јер представља народ или, ако је реч о општежићу, братство или сестринство. Све то му дарују дуготрпељивост и љубав Божју, на коју он треба да часно узврати".[119]

Лични подвиг за свештеника је смирено учешће у крсту Христовом. Његово лично самоиспражњење, у којем читава заједница у свештенику не би могла да види ништа друго до Христа, све до нестанка у примраку Његовом, где самог свештеника нигде није могуће видети, а понајпре у

---

[116] БИБ, 60. То дубље разрађује на другом месту: „Не сумњам, говори ава Исаија, да приликом исповести на тебе силази благодат Божија, чијим посредством свештеник моли Бога да ти опрости грех. Али, то не значи да је грех уништен. Опрашта се једино кривица, али у теби остаје корен и сила греха, жеља за грехом и наслађивање њиме, љубав и чежња за њим. Зато, нека те опроштај који си добио на исповести не само не уљуљка, него нека те још више обавеже да радиш на себи, јер се може десити, након што добијеш велику благодат, да је одгурнеш и не осетиш страх који би требало да имаш пред Богом нити схватиш колико си тешко сагрешио пред Њим". (ТППАИ, 187.)

[117] ПМБ, 175.

[118] БИБ, 61.

[119] БИБ, 61

њему самом, како учи старац Емилијан.[120]

Не треба заборавити да је лични подвиг једини исправан одговор на лични позив којим је Господ позвао свештенослужитеља монаха: „Лични позив Господа упућен монаху није апстрактан, него се остварује у простору и времену, као «Пасха» – прелазак, из простора «душевног тела» у пределе «Духовног тела»".[121]

Најважнија припрема свештеника за служење Литургије одвија се током ноћи, јер све оно што се на сабрању врши мора се најпре савршити лично у клијети, на жртвенику свештениковог срца.[122]

Његова Литургија на сабрању биће само одраз тог ноћног мистичког доживљаја, ако га је имао, и само је такав живот у подвигу претпоставка његовог личног, пуног и правог доживљаја саме Литургије.[123] Старац опомиње: „Они који из постеље одлазе у Цркву, не могу да се моле. Исто важи и за вечерњу. Сат времена раније прекидамо са нашим манастирским послушањем и одлазимо у своју келију да кажемо две речи Богу и да заједно са Њим одемо у Цркву и наставимо наш разговор, нашу заједницу, на нашој заједничкој молитви".[124]

Нема ништа трагичнијег од свештенства и служења у коме свештенослужитељ Христов остаје лишен Христа. Напоменимо само да Старац овде говори о личном доживљају и духовном стању самог свештеника, чији неуспех и лењост, повређујући њега, ни у чему не оштећују литургијско сабрање. То се јасно потврђује у следећим речима оца Емилијана: „Да бисмо могли заиста да имамо снажан доживљај богослужења, њему треба да претходи снажна ноћ. Човек који ноћу спава не може ићи да прославља Бога. Чак и ако успе у томе, то ће бити безбојно, слабо! Црква ће се сабрати, Христос ће сићи, свештена благодат ће сићи, али ти ћеш отићи наг, какав си и ушао".[125]

---

[120] БИБ, 72.
[121] ПИ, 78.
[122] БИБ, 81.
[123] БИБ, 140-141.
[124] ТЖ, 91.
[125] БИБ, 85.

Управо зато, Литургија није пуки обред и не сме се свести на то, поготово не у животу свештеномонаха, јер је она, пре свега, дубоко мистичко искуство које сједињује човека са Богом. Зато свештеникова духовна и практична припрема имају кључну улогу у омогућавању тог искуства.

Епитрахиљ и бројаница: Исихастичка димензија свештенослужења

Критеријуми Цркве, сагласно светоотачком предању коме неспорно припада и савремени старац и исихаста Емилијан Симонопетрит, изузетно су строги у погледу тога ко може бити рукоположен за свештеника. Иста строгост бива и у односу на припрему – не само спољашњу, већ, пре свега, духовну припрему унутрашњег човека и његовог срца, као духовног центра бића, да доживи Светотројичну тајну Цркве и узме учешћа у њој. Од чега се састоји припрема? „Од припреме срца, тако да оно у себе може да смести Божанство," био би најкраћи одговор оца Емилијана, у потпуној доследности са светоотачким предањем.[126]

Будући да је једна од најуочљивијих карактеристика палости нашег ума расејаност, односно подељеност, исцељење мора најпре да се догоди у самом уму,[127] у његовом сједињењу са срцем. Међутим, пре тога претходи изузетан аскетски напор да се ум сабере у речима Исусове молитве: „Господе Исусе Христе, помилуј ме", испразнивши се од било чега другог. Старац Емилијан каже: „Бог жели цео наш ум и не подноси да је он подељен. До сједињења долази на умносрдачан начин, будући да смо рекли да је Света Литургија воспомињуће благодарење, те је стога и природно да до сједињења долази у уму. Нека зато наш ум буде сасвим празан како би могао бити запоседнут од стране Христа, како би се могао испунити Богом".[128]

---

[126] БИБ, 29.

[127] Митрополит Струмички Наум, *Надминување на дуализмот*, (Библиотека Воведение, Велјуса, 2014), 57.

[128] БИБ, 123-124.

Аскетско-исихастичко искуство умносрдачне молитве је „једино потребно“ (Лк 10, 42) за свештенослужитеља, како би се непрестано припремао и увек био спреман за божанствену Службу. Према учењу старца Емилијана, кроз молитву Исусову стичемо сва права Божија и истовремено се уподобљавамо Христу, тајанствено постајући и принос и свештеници. У том смислу, срце постаје жртвеник, а наш просветљени ум свештенослужитељ.[129]

Ова крсно-васкрсна припрема свештеника за служење Литургије у монашким заједницама подразумева умирање за свет, па и за људску заједницу, коју треба да доживљава у осами свога срца, бежећи од сваке људске утехе, док иште искључиво Божју.

Ово није самољубиви комодитет у осами и индивидуализму. Насупрот, „(...) волеће све, жртвоваће се за све, остављаће молитву и бројаницу, даваће своје биће другима, проливаће крв, али неће учествовати ни у чијој љубави. У супротном, никада неће моћи да се истински наслађује и радује у љубави Божјој. Мислиће да се радује Богу, док се, у ствари, радује људима“.[130]

Не само радости овога света, људска радост, већ ни било каква животна брига не сме да расеје свештенослужитеља на његовој непрестаној Литургији на олтару срца. Јер ко заслужује већу љубав и пажњу служитељеву него Онај Коме служи?

Коме ће изложити своје бриге, ако не Ономе који му је рекао да „тражи најпре Царство Његово, а све друго ће му се додати“ (Мт 6, 33)? Забринутост за свештеника би значила да има своју вољу и своје жеље, а то не приличи ономе који дан и ноћ у свом срцу иште вољу Божју. Каже Старац: „Дугујемо Му то, Њему Који неће престати да буде центар и свршетак, циљ нашег живота“.[131]

Једина сигурност коју свештеник треба да тражи јесте осећај сигурности да ће изаћи и стати пред лице Божје. Када било који свештеник одлучи да служи Литургију, сусрет с Богом је неизбежан – хтео он то или не, веровао

---

[129] БИБ, 171.
[130] БИБ, 78.
[131] БИБ, 35.

или не, желео или не. Блажени Старац опомиње свештеника да му се не деси да из сусрета са Христом не добије ништа. Говори: „Могуће је да се у храму сви крећемо око Христа, а да само служитељ, или ни он, него неки други, или можда сви други, црпе снагу крвоточиве или задобијају благодат Хананејке из сусрета својим са Христом".[132]

Дакле, старац Емилијан наглашава да литургијском сусрету свештеника са Богом мора претходити сусрет у његовом срцу, очишћеном од страсти и греха. У том и таквом срцу, његов ум, свакодневно сабран у речима молитве Исусове, литургише и созерцава Лице Божије. Старац понекад говори речи које није лако слушати: „Служитељ то треба да зна и да цени и да буде решен да напредује, јер ако се тај сусрет не догоди, он не може да служи Литургију".[133]

Речи старца Емилијана Симонопетрита о припреми свештеног служитеља за Свету Литургију откривају дубоку духовну перспективу свештеничке службе. Права припрема одвија се првенствено у срцу, али није реч само о припреми, већ и о доживљају Цркве и Литургије, кроз јединство ума[134] и срца у непрестаној молитви, прожетој покајањем и непрекидним подвигом.

Атмосфера исихастичког искуства свештенослужења представља најдубљу и најаутентичнију атмосферу у којој Црква вековима живи и служи своју Литургију. Веома је важно, како каже Старац, да не напуштамо принципе и критеријуме које су наши оци успоставили кроз своје лично искуство у умносрдачној молитви, али увек у Цркви и кроз Цркву. Јер онај који није најпре сабрао Цркву у свом срцу, неће моћи ни да је разуме, нити да служи њену Свету Литургију на исправан начин.

Старац истиче да аутентично свештенослужење происходи из живог искуства Божијег присуства, најпре у срцу, али и у свим литургијским тренуцима на сабрању, које усмеравају свештеника ка јединству са Христом.

---

[132] БИБ, 69.
[133] БИБ, 69.
[134] ТЖ, 445.

Кроз ову аскетско-исихастичку перспективу свештенства, сагледавамо дубину тајне Свете Литургије и схватамо да је човек створен да буде литургијско биће – најпре ум, као свештенослужитељ, који себе приноси и на олтару срца, а потом он цео, као својеврсни Храм Божији, постаје способан да у себе смести Цркву и читав свет. У тишини унутрашње клијети, свештеник се сједињује са Христом, постајући живо ходеће Јеванђеље. Његова припрема је заправо непрестано умирање за свет и васкрсавање у Христу и за Христа, Господа свога. То све старац Емилијан сажима следећим речима: „Треба да будемо у атмосфери Цркве, али истовремено треба и да постигнемо сабраност ума и срца, тако да заиста будемо затворени у себе, јер ћемо у себи наћи Царство Божије, самога Бога, Небо. Тамо треба да саберемо целу Цркву. Све треба да буде део нас. (...) раздељена савест, раздељено срце, раздељени ум, немоћни су да служе Богу и да „уздигну (...) жртве" и приносе их Господу. Сабраност је основна ствар".[135]

[135] БИБ, 106.

МИСТИЧКИ ЖИВОТ

Мистички живот и искуство православног монаштва представљају главну нит у учењу старца Емилијана. Он је био носилац, аутентични сведок и проповедник тог истог мистичког опита светих подвижника. У његовим делима, мистички живот, или како је он умео да говори, мистички и ноћни живот[136] је једини пут који води богопознању,[137] заједничарењу са Богом, и личном и аутентичном искуству Бога.

Један од главних аспеката мистичког концепта старца Емилијана је лично искуство Бога у свакодневном животу. Емилијан не говори о повременом осећају или наслућивању Божијег присуства у срцу, природи или у емоционалном доживљају богослужења, већ пре свега о молитвеном јединству ума и срца пред Богом и у Њему. Ово јединство је нераскидиво повезано са аскетском праксом која обухвата пост, бдење,[138] тиховање и усамљеност, као и испуњавање јеванђељских заповести. Сваки од ових елемената постаје мали чин богоопштења у свакодневном животу и прилика за сусрет са Богом. Место где се ум сусреће и разговара са Богом је срце, које је духовни центар људског бића.[139]

Иако Старац скоро увек говори о мистичком животу у контексту монашког подвижничког живота, он на многим местима у својим делима истиче да је такво искуство Бога доступно и сваком хришћанину у свету, подједнако као и у манастиру, који искрено и посвећено тражи Бога. Старац ипак даје одређену предност монаштву као начину живота који

---

[136] ТППАИ, 90.

[137] О обожењу и богопознању видети више у: Митрополит Струмишки Наум, *Исихазмът в светогорското монашество през XX век: Умносрдечната молитва в хармонията на аскетичния подвиг*, (Университетско издателство „Св. Климент Охридски", София, 2009), 237.

[138] „Cuvântul Editorului", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Cuvânt despre ascultare şi priveghere*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2013), 7.

[139] Митрополит Струмички Наум, *Плодоносна девственост*, (Библиотека Воведение, Велјуса, 2012), 138.

је организован у складу са освештаним искуством древних монашких заједница. Такав начин живота не оставља простор за импровизацију или пројављивање човекове огрехољубене воље, која је главна препрека на путу ка Богу. У монашким заједницама, ова воља се исцељује кроз послушање Старцу,[140] потпуно предавање њему и дубоким поверењем у њега.

Монах који није стао пред Бога и познао Га као што је апостол Тома узвикнуо: „Господ мој и Бог мој," промашио је свој позив и живот. Тек када види и осети да га Бог држи за обе руке, Емилијан истиче, може рећи да је постао прави монах.[141]

Емилијан овде у потпуности следи теолошку мисао трезвеноумних отаца, представника исихастичког предања Цркве, истичући да присуство Светога Духа у нашем животу није плод маште, нити да долазимо до боговиђења само након смрти, већ да се сада и овде, на личној Педесетници у клијети срца може сусрести Живи Бог. Иако је Његово присуство танано и ненаметљиво, недостатак искуства заједнице са Богом, према старчевим речима, значи само једно – да никада нисмо ни били у заједници са Духом Светим.[142]

Монах који ходи путем послушања,[143] утабаним стопама светих отаца Цркве, и живи ово мистичко искуство богочовечанског сједињења у љубавној заједници са Живим Богом, проширује своје срце до те мере да у њега, поред Бога, може сместити сву твар и цео свет, постајући саборни човек, како каже отац Емилијан.[144]

Тада монах, који је оставио и презрео свет ради Бога, постаје господар читавог света. Иако сиромашан, без икаквог поседа на овом свету, он постаје истински богат у правом смислу те речи, јер је Бога учинио главним садржајем свога срца. Отац Емилијан то изражава овако: „Стекавши тај доживљај, откривам да је цео свет мој: небо, земља, Рај, Отац, Син, Свети Дух, све је моје; Анђели, Светитељи, Тајне – све је ту за мене. Као што је све у

---

[140] ТЖ, 329.
[141] ЖУД, 128-129.
[142] БИБ, 76.
[143] „Cuvântul Editorului", 7.
[144] ЖУД, 214.

нашем манастиру – трпезарија, централне просторије, храм, келије, светла која се пале – ту због мене, управо тако осећам и да је све на свету моје".[145]

Мистичко искуство православног монаштва никада није засебно, индивидуално или одвојено од других, али је увек лично, јер је то искуство Цркве које се дарује у сабору многих личности (тј. Цркви) од Духа Светога. Аскетско-исихастичко предање и созерцавање Бога просветљеним умом у срцу, добија свој пуни смисао, или боље речено остварење, у Светој Литургији и божанском причешћу.[146]

Емилијанове речи то најбоље исказују: „Почињем да се радујем божанској заједници, божанском причешћу, разумем да сам се данас причестио Богом. Молим се Исусовом молитвом и разумем да су данас дах мој и усне моје уз «Господе Исусе Христе» примале Христа, да је срце моје добијало Христа, ум мој се испуњавао Христом".[147]

Просветљени човек, односно његов ум,[148] постаје причасник нестворених енергија Духа Светога, и тада, у „Светлости Његовој види светлост". То је бескрајно важно за опстанак сваке монашке обитељи: „Стога је опстанак једне монашке обитељи ствар опстанка личности, јер оне треба да задобију Духа Светога. Може да буду много монаха у једном манастиру, а да манастир замре кроз пет година. Међутим један или двојица светих монаха могу да спасу манастир и да манастир живи хиљаду година и више".[149]

Емилијан инсистира на томе да је мистички живот разговор са Богом и личносни однос са Логосом, Речју Божијом. Непрестано понављање Исусове молитве: „Господе Исусе Христе, помилуј ме," представља наше

---

[145] ЖУД, 214.

[146] Саборне и светотајинске димензије монашког живота и начин на који се оне откривају у древним чиновима монашења видети у: Владимир Вукашиновић, Зоран Ранковић, „Служба на постриженье монахиње (чрноризице) у српском евхологиону Гиљф. 21 РНБ из XIII-XIV века", у: *Зборник радова са научног скупа 825 година оснивања Свете Анастасије – Манастир Пресвете Богородице у Куршумлији*, Куршумлија – Пролом Бања, 26.-28. новембар 2021. године, приредио В. Вукашиновић, 25-42, (Београд: Православни богословски факултет Универзитета; Ниш: Православна Епархија нишка, 2023).

[147] ЖУД, 215.

[148] ТЖ, 354.

[149] ТЖ, 331.

настојање да водимо разговор са Логосом Божијим. Међутим, тај разговор не завршава се само са Њим и у Њему, него се кроз заједницу са Сином Божијим и кроз Сина пружа ка Оцу, да би се на крају све возглавило у Оцу. У животу човека који се обожује, Емилијан истиче да није могуће да останемо раздвојена двојица, ја и Он, него треба да постанемо једно, и то једно да буде Он, и то Он у Оцу.[150]

Да би монах достигао стање у којем може живети мистичким животом, као што је претходно описано, он мора да пројави такву чежњу којом би свој ум закључао у речи Исусове молитве, не показујући интересовање ни за шта друго, ван послушања, у оквиру манастира. Све остало ће учинити Бог, каже Емилијан: „А шта Он чини? Умањује, смањује Себе појавивши се као мир, а не као слава. Тако видим мир своје душе, свог срца, радост, срећу, доброчинство, слатке сузе које теку из мојих очију када се кајем и схватам да је у мени Христос. Схватам да је Христос разговарао са мном. Христос ме је посетио, Христос ме загрлио".[151]

Живот у подвигу

Црква је по својој суштини подвижничка, и зато је монашки живот, као најдубљи израз хришћанског живота у Цркви, увек подвижнички и аскетски. Старац Емилијан у својим учењима и поукама монасима придаје велику важност аскетском подвигу, који не само да служи као добар и неопходан темељ монашког живота, већ и као пут којим сви хришћани,[152] који теже обожењу, треба да крену. Наследник Старца Емилијана, Архимандрит Елисеј управо то потврђује говорећи: „Старац је упутио своју реч монасима и монахињама. Али циљ монаха и сваког верника је исти, а Црква нуди свима иста средства за освећење, у складу са могућностима свакога".[153]

---

[150] ЖУД, 118-119.

[151] СДЖ, 204.

[152] ПМБ, 69.

[153] Arhimandritul Elisei, Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, *Dumnezeiescul Urcuş, Tâlcuire La Cuviosul Teognost*, trad. Ierom. Agapie (Corbu), (Arad: Sf. Nectarie, 2020), 11.

За Старца Емилијана, аскетски подвиг, као и за Свете Оце подвижнике, није сам по себи циљ, већ средство, пут ка бестрашћу"[154] и духовном преображају личности.

У делима оца Емилијана аскетски подвиг није пука техничка ствар, већ пре свега супротстављање старом човеку, који у подвигу треба да умре заједно са својом огрехovљеном вољом и грехом који живи у њему, како би се открила воља Божја и родио нови, охристовљени човек. У аскетском подвигу, на путу ка Богу, монах добровољно умире за себе и свој егоцентризам, да би живео за Бога и могао да постане братољубив, заволевши заједницу у којој се подвизава христоподобном љубављу.

За оца Емилијана, монашки подвиг и аскеза нису искључиво монашка пракса, већ су и вечно актуелни пример и путоказ за све хришћане[155] који живе у свету: „Лично подвизавање верника, по узору на монашки подвиг, обухвата стрпљење, уздржање, покајање, дуготрпељивост, пост, бдење, тиховање, труд, бол – све то сачињава подвижништво".[156] Све ове врлине које Старац набраја обликују човека као истинског подвижника. Подвигом одсецања страсти, монах припрема своје срце да прими Бога. Међутим, чак и након што оствари то сједињење у духу отачког подвижништва, подвиг се не окончава, пошто: „И ако неко стигне до краја врлине, опет му је потребан труд подвига", као што отац Емилијан наводи аву Филимона.[157]

Према учењу Светих Отаца, коме је потпуно доследан старац Емилијан, подвиг може бити аскетски и благодатни. Аскетски подвиг представља *непрекидно приморавање природе*,[158] када човек на силу приморава себе, у тренуцима када не осећа дејствујућу благодат Божју која му помаже у подвигу. Тада, уз велики напор, настоји да пости, бди, моли се и слично. Труд и присила у подвигу представљају повратак бића у природни живот какав је био пре пада.

---

[154] ТЖ, 60.

[155] Arhimandritul Elisei, „Prolog", (Arad: Sf. Nectarie, 2020), 8-9.

[156] БИБ, 168.

[157] БИБ, 168.

[158] Једино прекидање које отац Емилијан захтева од монаха је прекидање греха: „Дакле само онај ко се каје и прекине сваку везу са грехом може да оплакује своје грехе. Ко се није покајао или нема воље да прекине с грехом, он плаче да би обмануо самог себе и Бога. У овом случају плач је нека врста противтеже за непокајање." (ТЖ, 67.)

Покајање: лично и светотајинско враћање Богу

У делима старца Емилијана, покајање се доживљава као снажан тектонски потрес, који продире кроз цело биће човека, неизбежно доводећи до преумљења – дубоке промене ума. Ова промена не обухвата само нови начин размишљања, већ и потпуно другачије поимање стварности: света, самог себе, Бога, ближњих и односа с њима.

Старац је увек, посебно на монашким сабрањима, истицао да покајање, нарочито у монашком животу, не сме бити површно жаљење због учињених греха, већ мора бити потпуни преображај личности. Овај преображај треба да се одрази и у спољашњем начину живота подвижника, који треба да буде потпуно супротан грешним навикама старог човека, у складу са Божјим заповестима и даром покајничке благодати, која прожима целокупно биће онога који се каје.

Старац опитно богословствује: „Шта значи реч *покајање* (μετάνοια = преумљење)? Другим речима, сложеницом ум изражен је господарећи орган нашег бића, око нашег живота. Први део сложенице, предлог ка означава прелазак, покрет нашег ума и резултат нашег становишта".[159] Једна од главних последица истинског преумљења и покајања је стицање дубоког осећаја изгнанства, пошто духовни живот управо започиње њиме. Стога, први елеменат који је нашим душама потребан да би започели духовни живот је управо тај осећај.[160]

Драма прародитељског пада и његове последице за све њихове потомке представљају главну нит која прожима све старчеве беседе и омилије о покајању. Старац тиме жели да истакне реалност изгнанства и то да душа човекова никада не може наћи покоја у овом свету, отпалом од Бога, ма колико то желела.

Дубоко самопознање подразумева спознају стања палости и одвојености од Бога, рањености нашег бића, као и то да се једино кроз покајање може остварити, како учи Старац, наше обновљење, повратак у

---

[159] СДЖ, 36.
[160] ЖУД, 15.

чистоту[161] пре пада и јединство с Богом. Хришћанин који је доживео овакво преумљење не може живети у овом свету другачије него као странац, као онај који није од овога света. Читав његов живот постаје странствовање и повратак у дом свог Оца кроз покајање. Отац Емилијан упозорава: „Потребни су чежња и странствовање, интересовање (за духовни живот) и незаинтересованост (за све друго).“[162]

Стећи дубоко самопознање значи суочити се са собом обнаженим од божанске благодати, расчовеченим и беспомоћним, док стојиш на ивици амбиса који се простире између тебе, сина Адамовог, и Створитеља. У том тренутку спознаје, схваташ да си ништа, прах и пепео, да си безнадежно несличан Њему и неспособан за било какво општење с Њим. Управо у тој тешкој истини, без икакве самоуверености и илузије о сопственој снази, открива се личносна димензија покајања. Или, речима оца Емилијана: „Окрећем се ка Богу значи тежим ка Богу ишчекујући, јер ја сам доле на земљи, док је Он горе на небу. Ја не могу да узиђем, Он треба да сиђе да ме пронађе. У овом часу, када желим да разговарам са Њим и примим Га, Он опет треба да напусти небеса, да се испразни од Себе да би ми подарио биће Своје и да дође до промене, да уђем ја у Њега и Он у мене.“[163]

Старац на многим местима у својим делима истиче да чак и ако неко поседује истинско и дубоко покајање, то није његово дело, већ дар Божији. Зато не треба своју наду полагати у врлине, чак и ако их неко има, већ искључиво у Богочовека Христа, једину нашу наду. У том смислу, учење старца Емилијана је у потпуности јеванђелско и светоотачко, јер је апсолутно христоцентрично.

Покајање за Старца није циљ само по себи, већ једини пут ка Христу и смирењу. Нико не може стећи истинско смирење ако не скруши себе покајањем због тога колико је далек и несличан Христу, Који позива све да се угледају на Њега, Који је кротак и смирен срцем (Мт 11, 29).

Најдубљи израз чежње за Богом, по учењу старца Емилијана, јесте дубоко покајање које приморава подвижника да се добровољно лиши

---

[161] ТЖ, 353.
[162] СДЖ, 144.
[163] ЖУД, 63.

сваке телесне утехе. Такав човек сматра себе недостојним било какве утехе, одриче се ње, желећи само да у дубини свог срца чује: све ти је опроштено, иди и не греши више (Јн 8, 11).

Покајању на земљи нема краја, јер критеријум монаха није људска правда или пука моралност, која би могла бити достигнута и тиме укинула потребу за покајањем. Мерило свега, па и самог себе, за монаха је Богочовек Христос, Који је ради нас постао послушан до саме смрти, и то смрти на Крсту (Фил 2, 8), добровољно предајући Себе да би нас спасао. Подвижник покајања зна да таквом Богу може притећи у сусрет само кроз самоодрицање и лични кенозис, како учи отац Емилијан: „Треба да се испразним како бих примио Бога, као што се и Господ испразнио да би примио човека. Он је сишао, а ја треба да учиним управо супротно, да се попнем, да бих Га примио кроз дејства, енергије, Његове. Треба да се испразним, да изиђем из себе, да напустим себе, да на неки начин ставим потпис на сопствени неуспех."[164]

Онај ко се истински каје, разапиње свој егоизам и своју вољу кроз подвиг послушања свом духовном оцу и братству, чврсто верујући да се тиме уподобљава Ономе који је, иако безгрешан, из љубави према грешном човеку, кроз послушање Оцу, отишао на Крст, прихватајући бол и страдање. Бол[165] који настаје у подвигу умртвљивања старог човека постаје радосно и благодатно себеприношење.[166] На једном сабрању, отац Емилијан, говорећи о болу и страдању у подвижничком животу и о потреби да монах изгуби себе, јер само онај ко изгуби душу своју (Мк 8, 34-37) може је пронаћи сједињену с Богом, каже: „Подвиг је био мој бол,

---

[164] ЖУД, 93.

[165] Наум Митрополит Струмички, *Философски стрмнини*, 317-318.

[166] Слично говори и Митрополит Наум: „С друге стране, и најмањи бол који ћемо претрпети ради Богочовека Христа и ради испуњавања Његових заповести донеће нам духовну и трајну сладост и здравље. Али шта је за нас као монахе од изузетне и животне важности ако већ знамо да је очишћење срца од страсти и примање дара молитве срца императив нашег монашког звања и подвига? Морамо себи изазвати распеће и бол свог ума и његово сахрањивање у срцу, у подвигу љубави према Богу нашем, ако желимо да доживимо непрестану сладост благодати Божије, односно ако желимо да доживимо преображење и васкрсење нашег ума и виђење нестворене славе и светлости Божије". (Наум Митрополит Струмички, *Философски стрмнини*, 318.)

а сада је бол за божанском благодаћу, за Богом".[167]

Човек не може да учини ништа толико велико да би задивио Бога као када Му принесе искрено покајање. То је једино што Он жели и очекује од људи јер, како је Сам рекао: „бива радост пред анђелима Божијим за једнога грешника који се каје" (Лк 15, 10). Само кроз покајање и умирање за овај свет, како каже отац Емилијан, можемо да Господа ганемо, да Га оборимо с ногу, да Га приморамо да нам покаже Себе.[168] Погружавањем и ишчезнућем нас самих у ватри покајања и умирањем за грех и овај свет који у злу лежи: „(...) чинимо да Он то силно пожели. Колико ми умиремо и ишчекујемо, тим више Бог жели да уђе и улази у нас."[169]

За оца Емилијана не постоји врлина, нити могућност усавршавања, ван заједнице, ван Цркве. Старац често наглашава да су могућност истинског самопознања, као и само покајање, дарови Духа Светога, који се дарују онима који се покајањем враћају из земље далеке и постају део богочовечанског организма Цркве Христове. Циљ покајања и исповести није само самопознање, већ богопознање, учествовање у Њему, или, боље речено, примање Њега Самог, Који се ломи и раздаје на Светој Литургији онима који се кају.

Свесност да је човек промашио свој циљ и смисао постојања, да постоји Бог који га је створио за Себе и за заједницу с Њим, и да је тај Бог повређен грешним животом човека, представља само почетак пута који води ка Цркви. Јер, једино тамо Он чека онога који се каје, и једино тамо, кроз исповест Цркви, човек показује своје истинско покајање кроз смирење и исповедање.

Отац Емилијан говори: „*Смирите се!* Свако од нас непрестано може да има такве дане смирења. Када осећа грех свој, када осећа како губи дане, онда може да стави главу испод епитрахиља свештеничког и каже: *Оче, сагреших Богу*. Ставите епитрахиљ свој на мене да бих на видљив начин осетио невидљиво благодат. Ставите га да би примио Бог срце моје, које

---

[167] ЖУД, 29.
[168] ЖУД, 136.
[169] ЖУД, 136.

се смирава пред Њиме".[170]

Ван Цркве све може постати идол и бог уместо Бога, чак и подвиг и покајање. Једино у Цркви онај који се каје може срести Господа, пасти пред Његове ноге, затражити и добити опроштај, јер Он је тамо где је и Његова Црква: Јер где су два или три сабрани у име моје, онде сам ја међу њима (Мт 18, 20). Једино у Цркви сви наши подвизи и врлине воде ка Господу и не могу постати идоли уместо Бога, јер Црква као Његово тело има Господа за своју главу.

Покајани хришћанин не задржава ништа за себе, па чак ни своје грехе. Кроз покајну исповест, предаје их Цркви преко свог духовног оца, како каже старац Емилијан: „Не да сам пре нешто крио, али то смиравање значи да се сада својевољно смиравам, одричући се свега што сам заступао и свега што сам за себе имао, чувао."[171]

У том контексту старац Емилијан каже: „Ако монах у себи задржи нешто скривено од Старца и братије – грех, помисао, неуспех, разочарење – никада неће осетити да је сједињен са њима и увјек ће бити несрећан. Иди где хоћеш, ради шта желиш, у греху или у светости, отиђи и у Манастир скривајући себе. Видећеш да никада нећеш осетити духовну топлину, нити ћеш моћи заволети своју браћу, нити ћеш се икада обрадовати њиховој љубави. Непрестано ће бивати уздрмана твоја веза са њима, јер чуваш нешто своје. А оно шта чуваш је центар твога *ја*, тако да твоје *ја* остаје скривено, издвојено."[172]

Немамо намеру да ову реченицу користимо за издвајање и апсолутизацију формалног чина признавања и исповедања грехова, нити за магијско задобијање разрешења и опроштаја, што је, нажалост, постало распрострањено мишљење у неким круговима савременог доба. Отац Емилијан у ниједном тренутку, у свим својим делима, не одваја чин исповести од дубоког унутрашњег покајања и у потпуности следи трезвеноумне оце када говори да покајање и исповест нису тренутни чин. Напротив, у оној мери у којој се човек очишћује од страсти, у тој мери

---

[170] ЖУД, 187.
[171] ЖУД, 187.
[172] БП, 13.

се и његов ум[173] просветљује благодаћу Духа Светога, те човек постаје трезвеноуман: „Дакле, први плод трезвеноумља јесте очишћење. Немам више ни мисли, нити помисли, нити маштања, нити рђавих дела. Каква узвишеност да знаш да си неповредљив у свом животу!“[174]

То не значи да је покајању дошао крај; напротив, покајање постаје све дубље, а исповест све смиренија и искренија: „(...) јасно је да се право покајање и исповест откривају и проистичу из трезвеноумља. Само тако, са њим, живе и наше тело и наша душа и наш дух, и изграђује се наш однос са Богом.“[175]

Исповест је само добар почетак, признавање сопствене кривице и вапај за помоћ од Цркве кроз искусног пастира и нашег духовног оца. Она представља тежњу ка истинском покајању, а: „(...) када стигнемо до исповести покајаног човека, онда једино и добијамо благодат Божју![176]

Из наведеног можемо слободно закључити да су покајање и исповест[177] централни аспекти подвижничког живота. Покајање није површни чин, већ преумљење – преображај ума и срца – μετάνοια. За старца Емилијана Симонопетрита, покајање представља дубоку промену ума и срца, која води ка преображењу целокупне личности. Само овако схваћено, као непрестани процес, покајање води ка самопознању, одрицању од самољубља и оданост Богу.

Старац наглашава личну димензију покајања, у којој човек сагледава своју палост и потпуну зависност од милосрђа Божијег. Он истиче да је покајање, пре свега, дар Божји и једини пут ка истинском смирењу. Кроз покајање и исповест ми се уподобљавамо Христу, разапињући свој егоизам кроз послушање духовном оцу.

---

[173] ТЖ, 341.

[174] ТЖ, 24.

[175] Архимандрит Емилијан, *Слово о трезвеноумљу: тумачење светог Исихија*, прев. Марина Вељковић, (Краљево: Манастир Жича, 2017), 76 (даље се наводи у скраћеном виду СОТ).

[176] СОТ, 76.

[177] Отац Емилијан своје учење о исповести продубљује следећим опитним увидима: „Духовник може све да опрости, чак и речи, али на крају суд припада само Богу; њега је Бог задржао за себе. За „сваку реч“ коју смо изрекли, даћемо одговор. Неће нас ни наше исповести оправдати. Само један живот у тешком подвизавању – као онај који смо упознали кроз ликове подвижника наше Цркве – може евентуално да исправи и избрише мноштво грехова учињених језиком“. (ТЖ, 64).

Покајање и исповест светотајински припремају и обликују самољубивог и палог човека да постане биће заједнице, органски део Цркве кроз причешће Телом и Крвљу Христовом. Заједница, односно Црква, благодаћу Духа Светога преображава гордог самољупца у смиреног и христоподобног човекољупца и богољупца. Неисповедање, задржавање било чега само за себе унутар заједнице, па макар то била и једна помисао, подрива саму заједницу и везу једнога са многима.

Светотајинска димензија покајања у Цркви је од изузетног значаја у учењу старца Емилијана. Он наглашава да се истинско покајање и самопознање остварују једино у Цркви, где човек кроз исповест предаје све своје Богу и постаје део тела Христовог, примајући заузврат Самог Бога као храну и пиће у Литургији. Тако покајање и исповест постају пут ка дубљем богопознању и оспособљавају човека за заједницу, чинећи га истовремено човекољубивим и богољубивим.

Странствовање

Један од суштинских аспеката аскетског подвига у учењу старца Емилијана је странствовање. Странствовање може бити географска категорија али и стање ума,[178] односно духа.[179] У једној од катихеза својој братији отац Емилијан им је беседио: „Ако странствујеш Бога ради, не пожели да се мешаш са онима који живе у том месту. Ако одеш да живиш на другом месту Бога ради, немој да се мешаш са онима који живе у том месту, јер би ти боље било да си остао са својим сродницима по телу. Који су то они који живе у том месту? На првом месту је то народ који живи у областима око манастира..., али под тиме подразумева и монахе који лутају наоколо. За нас ове речи значе не долазити у трајну комуникацију са другим манастирима, са другим монасима, јер се на овај начин стварају везе и намећу обавезе. Ти ћеш ићи код њих, па ће и они доћи на твоју прославу. Ти ћеш за празнике одлазити код њих, па ће и и они долазити

[178] ПИ, 59.

[179] Митрополит Струмички Наум, *Школа за исихазам*, Велјуса: Библиотека Воведение, 2011. 93.

код тебе. Писаће ти, одговараћеш им. Зато, не треба да имаш однос са људима из свог места".[180]

Странствовање подразумева живот у манастиру са дубоким осећајем изгнанства, где монах добровољно напушта овај свет, одричући се свега, да би открио и задобио Бога. Старац Емилијан ово странствовање назива и заробљеништвом или добровољним ропством,[181] без којег Божије дејство није могуће. Монах се мора добровољно заточити, мора смирено остати у манастиру,[182] стрпљиво чекајући Богооткривење, као што је апостол Јован Богослов чекао на Патмосу.[183]

Странствовање значи живети супротно „типику" овога света и свему што га карактерише – многоглагољивости, метежу,[184] разговорима, чак и о оним важним питањима, а камоли о свакодневним проблемима.[185] Странствовање води у „антисвет", односно манастир, где монашки живот добија своје истинско постојање као предукус будућег света који долази. Тај свет има свој језик – језик тиховања, који се учи у манастиру и монашкој келији.

Подвиг странствовања је подвиг душе која у изгнанству живи у чежњи за смрћу, коју старац Емилијан назива доживљајем новог рађања. У том стању, човек је: „(...) као ембрион који свакако треба да се роди јер се испунило време за његово рађање. Чежња за смрћу јесте један доживљај рађања. Душа жели да доживи своје ново рађање, да се ослободи пропадљивости, времена, простора, живота у сиромаштву, јаду, ропству, живота просјака. Овде, на земљи, она је просјак, убоги. У сиромаштву своме проси све. Жели да уништи преграде који је држе у просјачењу овога

---

[180] ТППАИ, 74.

[181] ПИ, 59-60.

[182] Отац Емилијан користи јаке али тачне слике духовног стања које последује нарушавању странствовања рекавши: „Ја лично, сваки пут кад вам дам благослов да изађете из манастира, оплачем вас као будуће мртваце. Не из страха да ће се можда догодите нека несрећа. То је веома мала ствар у односу на смрт која улази у душу нашим изласком из манастира. Риба умире изван мора, а не кад је у мору". (ТЖ, 51.).

[183] ЖУД, 86.

[184] Старац вели: „Разумете ли колико је страшно опадање манастира када у његов храм на службу долази мноштво света, и монаси или монахиње се мешају са световњацима." (ТЖ, 62.).

[185] ЖУД, 101.

света и да остане насамо са јединим Богом у бескрајном океану божанске љубави, божанске среће и ужитка. Жели да разбије ограничења времена и простора, да победи смрт".[186] У таквој атмосфери монах живи као странац, ишчекујући пресељење у отаџбину свог Небеског Оца, позивајући ум свој да се разапне у подвигу послушања и одрицања од сопствене воље.

Он се, при томе, чврсто ослања на освештани континуитет монашког искуства и традиције Православне Цркве: „Непроменљивост монашких начела, постојаност канона Цркве, који управљају општежитељни живот, који испоставља децу Божју сабрано у једно под истим крилима, слобода од спољних утицаја и обавеза и измена и промена, све то пружи монасима осећај сигурности и лакоће у њиховим духовним подвизима и успонима".[187]

Послушање

Послушање, као један од монашких завета, уз безбрачност и нестицање, представља подвиг који у великој мери обликује монашки живот на тако значајан начин да је Старац рекао да: „(...) је однос послушника и старца оличење односа са невидљивим и неопипљивим Богом".[188]

Монах предаје себе у послушању игуману и братству, одричући се своје воље. Расејан, помрачен и горд ум кроз послушање враћа се у своје природно стање пре пада, у стање смирености. Аскетски, а потом и благодатни подвиг послушања, представља покушај подвижника да се врати у стање које су наши прародитељи изгубили кроз непослушност.

Свети Оци уче да из послушања произлази молитва, а из молитве теологија. Старац Емилијан такође наглашава да је послушање основни предуслов за нерасејану молитву монаха, истичући: „Видите да одговорност није на монаху. Он је миран, ослобођен сваког старања и бриге. Послушан је, и својом послушношћу служи телу братства и изграђује своју душу. Његово срце је слободно и радосно, да би могао да се моли".[189]

---

[186] ЖУД, 35.
[187] ПИ, 27.
[188] ТППАИ, 11.
[189] СДЖ, 163.

Подвижник послушања уподобљава се у највећој мери Господу Исусу Христу управо одсецањем своје воље и предавањем воље свом духовном оцу, као што је Христос постао послушан до смрти, и то смрти на крсту. Сагласно Емилијановим речима: „Послушање монаха је средство његовог спасења, његово стајање пред Богом, средство његовог усавршавања, непосредно оруђе сламања његове воље."[190] Послушање није поверење у човека, већ поверење у Бога, који у тајни послушања открива Божанску вољу ономе ко одсеца своју вољу. Старац Емилијан каже да је послушање крст који монах узима и за Христом иде; то је његово остављање на дрвету, губљење самовласности и добровољна немоћ да сам управља својим животом.[191]

Онај који је заволео Бога и одлучио да му посвети цео свој живот, свакодневно умире у подвигу послушања, како би једино у Богу живео. Послушање значи одбијање сваког дела који није по вољи Божијој, нечињење онога што Богу није угодно. Кроз поверење у Бога и послушање игуману или духовном оцу, монах остварује Божју вољу у свом животу. Старац Емилијан наглашава да је од пресудне важности да игуман правилно расуђује, увек стављајући душевну корист својих послушника испред форме послушања, која мора бити прилагођена свакој личности.[192]

Било какво профанисање односа послушања, његове тајинске димензије, нарушава харизматску природу овог темеља монашког живота: „Наравно да пре свега никоме не треба да говорим о ономе што ми је рекао старац, нити ја њему, шта год да је у питању. Ако пак нешто од тога кажем, то значи да старац за мене није Бог, већ обичан смртник и да га постављам заједно са онима које запљускујем таласима свог незадовољства и негодовања, то јест губи се моја мистичка веза са старцем. Оно што се говори између послушника и старца припада мистичкој области, то је простор тајне Божије и о томе нико не треба да зна. Ако само једном откријем нешто од тога, старац престаје да буде мој старац. Он тада престаје да сноси за мене одговорност зато што га посматрам као човека,

---

[190] ТПАИ, 12.
[191] СДЖ,20.
[192] СДЖ,163.

а не као старца."[193]

Учење Старца Емилијана о послушању не подразумева крути, једном заувек задат однос,[194] већ га види као привремени подвиг у слободи и љубави, чији је циљ да послушник упозна Бога, због кога је и постао послушан. Послушање је неопходно све до тренутка када се ум и срце сједине, и када просветљени ум не само да сусреће и види Бога, већ почиње и да Га лично живи.[195] Старац то казује на њему својствен, јасан, дубок и прецизан начин: „Сутра неће бити игумана, неће бити мога старца – и ниједан старац неће моћи да надомести мог старца, чак и ако је он био најнеугледнији, најнесавршенији човек: како ћу онда преживети, ако не достигнем живот одвојености? Данас те ја учим, али сутра неће бити мене да те учим. Наићи ће тренуци жалости, екстазе, екстровертности, тренуци искушења. Како ћеш преживети, ако ниси научио да лично живиш Бога? И поучавање твоје треба да буде непосредно и лично: да знаш да се учиш и да проучаваш, да знаш да упознајеш, препознајеш и примаш откривења Божија. Да би сутра могао да преживиш, данас, када имаш могућности, треба да научиш да живиш сам."[196]

Старац или духовни отац у животу монаха је само икона Христова, а не сам Христос. Управо зато, када настане богооткривење и просветљени старац види да се Христос појавио у срцу његовог ученика, он се, попут Светог Јована Крститеља, повлачи са места које је до тада заузимао, говорећи свом ученику: За Њим треба да идеш, Он је тај о коме сам ти говорио (сп. Јн 1,15; 1,30).

---

[193] ТППАИ, 329 – 330.

[194] Митрополит Струмички Наум, *Исихазмът в светогорското монашество през XX век: Умносрдечната молитва в хармонията на аскетичния подвиг*, 160.

[195] Митрополит Наум наставља: „Овакво послушање – духовном оцу, односи се само на први степен духовног развоја, очишћења срца од страсти, тј. за први степен природног начина живота у који је позван да уђе сваки православни хришћанин, али никако после. Отварајући довољно очишћено од страсти срце и откривајући место срца, хришћанин добија дар умно-срдачне молитве и тада се руководи самом благодаћу Божијом, која непрестано просветљује његов ум. То се дешава у другој фази духовног развоја – просветљењу. Послушност, односно духовно вођство, не треба схватити идолопоклонички, као доживотно потчињавање било којој особи (тзв. гуруизам): „Скупо сте плаћени, не будите робови људима". (Митрополит Струмички Наум, *Премин од душевност во духовност*, (Библиотека Воведение, Велјуса, 2015), 170).

[196] ЖУД, 98.

Есхатолошка перспектива послушања огледа се у томе што послушање води ка једномислију, чинећи од монашке заједнице икону Царства Небеског — заједницу многих који имају једну вољу, вољу Божју. Одричући се своје воље, монаси у манастиру творе вољу једнога (игумана), и због тога нико у манастиру не може и не сме да се понаша као игуман и исправља[197] друге, јер у манастиру постоји само један отац, што све остале чини браћом.[198]

Ову социјалну димензију послушања отац Емилијан изражава на следећи начин: „Послушање је још и средство заједничарења са братијом, простор у коме он комуницира с њима. Када је на послушању које захтева сарадњу, он изграђује однос са братијом. Послушање је такође снажна веза између чланова братства, јер обављам послушање ради других, да бисмо обезбедили свакодневне потребе, да бисмо уредили келије, цркву, трпезу. Послушање је очигледна спона са људима и заједничарење с њима."[199]

Када би монашка заједница, према речима Старца, служила као узор за уређивање друштва на основама монашког послушања, тада би земља подсећала на небо: „Монашки живот је пример људске заједнице. Ни демократија, ни краљевина, нити социјализам не могу поседовати то савршенство. Ниједан систем не постиже савршенство монашког устројства живота, јер је монашко устројство живота заиста једна анђеоска заједница, рекао бих и отачка, дакле онаква какву су и Оци Цркве живели."200

Узимање вољног и благодарно прихватање невољног крста

Страдање, болест и патња дубоко су уткани у људску природу, као последице првородног греха, и неизбежно прате живот сваког човека у свету који се одвојио од Бога. У учењу оца Емилијана, бол и страдање, као и однос према Крсту, заузимају значајно место, откривајући дубоки смисао личног учешћа у Христовом Крсту. Иако су бол и страдање страни

---

[197] ТЖ, 57.
[198] СДЖ, 164.
[199] ТППАИ, 12.
[200] СДЖ,174.

и неприродни за човека, јер га Бог није створио за њих, они су, заједно са смрћу, ушли у његов живот као неминовна последица пада.

Отац Емилијан истиче да би човек радије изабрао смрт него да подноси патњу, али Бог ипак оставља бол у животу подвижника као Своје велико доброчинство,[201] ма колико то звучало парадоксално. Подвижник, кроз свој аскетски подвиг, добровољно прихвата напоре који изазивају бол и патњу, али и да невољна страдања, такође, која Бог допушта у хришћанском животу, када се подносе са благодарењем, имају спасоносни и освећујући утицај, не само на подвижника, већ и на друге људе у свету који то посматрају. Бог та страдања прима као миомирисну жртву.[202] Отац Емилијан се не зауставља само на подношењу и трпљењу бола и патњи, већ иде корак даље, позивајући на развијање својеврсне љубави и тежње ка болу, па чак и болестима.[203]

Бол и патња подсећају човека да живи последице пада и да Царство у којем нема страдања тек треба да дође. Човек који страда усмерава свој поглед ка Богу, тражећи утеху, док сузе и бол страдалног човека привлаче Божји поглед. Бог је толико заволео човека да је послао Свог Сина да прекине затворени круг страдања и смрти управо кроз бол и патњу. У том контексту, старац Емилијан види бол као једину могућност учешћа у Крсту Христовом: „Господ, Својом мудрошћу и неизмерном љубављу Својом, не нашавши ништа шта бисмо достигли сопственим снагама, да би нас наградио својим вечним животом, на још један начин унижава своје величанство, примајући и најмање делиће нашег бола и жртве као подизање крста Његовог... И ја живим само бивајући распет. Волим само бивајући распет."[204]

Трпети бол и уопште страдати представља процес уподобљавања Богу, припремајући себе за сусрет са Богом, који је из љубави према човеку и ради његовог спасења прошао кроз страдања и патњу. Иако Свети апостол Павле говори о разапињању са страстима и похотама, само по себи, распеће

---

[201] СДЖ, 24.
[202] СДЖ, 26.
[203] СДЖ, 37.
[204] СДЖ, 30.

без Христа нема ничег лепог и славног. Отац Емилијан богословствује: „(...) онај ко се распиње изгледа као да живи на земљи, а уствари је васкрсао и живи заједно са Богом на Небесима.“ [205]

На крају, у овом болном, али и благословеном подвигу, хришћанин увиђа да не постоји други пут који води Богу, Богу који је раширио руке своје на Крсту, распињући се. У том болном и страдалном загрљају, који може обухватити читав свет, па чак и непријатеље, призива и онога који живи у подвигу бола и патњи.

Суштински извор људских страдања и патњи лежи у нашој острашћеној природи и паклу нашег непреображеног срца, у коме треба да се пројави Царство Његово. Свети Оци исихасти уче да бол и патња, као ништа друго, откривају место срца расејаном и изгубљеном уму, који је постао бесловесан одвојивши се од Бога Логоса. Старац Емилијан овако изражава ово искуство Отаца: „Обично у себи носимо срце са рупом на средини, дубок бунар пун мука, јада, незадовољстава. То је наш лични пакао, на дно којега опет треба да сиђе Христос, да га очисти, просветли, како би постао кивот свештени, испуњен Богом и да на отвор тог бунара стане жртвеник наших духовних жртава и молитава. И као што је анђео чувао гроб Христов, тако треба да чува и непознате дубине срца нашега, тај гроб самољубља нашега, који ће постати Трпеза света. Због тога, када осећамо да смо изгубљени, промашени, скрхани, грешни, непокајани, очекујмо Бога који ће ући у срце наше, у пакао наш. Не падајмо у безнађе, јер је безнађе гордост, највеће устајање против Бога. Седимо у паклу своме, подижимо крст свој, као што је и Христос подигао крст свој. И Он ће доћи да нас нађе тамо где ћемо седети и оплакивати судбину своју и продрмаће нас, као и Адама: „Адаме, где си? Где си, дете моје?“ Тада ћемо устати и видећемо руку Његову, која ће хтети да нас узведе до већег богопознања.“[206]

---

[205] СДЖ, 28-29.

[206] ЖУД, 266-267.

Умносрдачна молитва

У учењу оца Емилијана, молитва је пре свега однос и свештени дијалог створеног човека са Створитељем, са Оним од Кога је и за Кога је човек створен. Молитвени живот и однос са Богом представљају једини истински начин постојања. Тек у том светлу човек заиста живи, повезан молитвом са Извором живота кроз Његове нестворене енергије. Када Емилијан говори о молитви, увек мисли на умносрдачну молитву, јер само она у којој ум и срце делују у јединству може бити права молитва. Сви други облици молитве, према његовом учењу, представљају само покушаје да се дође до истинске молитве. Немогућност палог човека да се истински моли, старац Емилијан види у помрачености и расејаности гордог ума, пошто: „(...) да би ум разговарао са Богом, треба да је управљен ка Њим. Ум наш је нешто што скреће, што се окреће наниже или навише..."[207] Да би се ум молио на прави начин, потребно је да се сабере и фокусира на речи молитве, усредсређујући се на саму суштину молитве – на Онога који му је сродан, на Бога из кога је произашао и који му је удахнуо живот. Оно што расејава и помрачује ум су страсти, које заробљавају срце и затварају га за приступ ума. Главни разлог због којег човек не може да се моли јесте то што није целовит; он је подељен, повређен и сломљен. Очишћење срца од страсти је почетак духовног пута,[208] први Божји додир који започиње промену и преображај срца, окретања Божјег.[209] Духовни живот на овом ступњу духовног пута, по оцу Емилијану, није условљен само подвизима као што су пост, бдење и молитва, већ пре свега животом у заједници, односом са другима и неосуђивањем ближњих, [210] као и потпуном незаинтересованошћу за спољашњи свет и за оно што није у вези са монаховим послушањем у самом манастиру. По речима Старца, највећи грех и проблем за монаха је расејаност ума. [211]

---

[207] ЖУД, 62.
[208] Наум Илиевски Митрополит Струмички, *Философски стрмнини*, 314.
[209] ЖУД, 89.
[210] СДЖ, 89.
[211] СДЖ, 37.

Овај начин гласног изговарања Исусове молитве, при којем ум прати речи које изговарају уста, карактеристичан је за почетнике у духовном подвигу.[212] Отац Емилијан саветује да се овај метод примењује и међу људима у свету, упркос свим њиховим обавезама. „Неко може да изговара молитву: «Господе Исусе Христе, помилуј ме» једноставно и да све време његово буде испуњено сећањем на име Исусово. Путујеш аутомобилом и, док посматраш дрвеће и пространство, изговараш молитву и ум ти је у њој. Међутим, уместо да молитву изговара једноставно, може да је изговара уснама и да улаже и неки напор. То је другачије, то је мање једноставно, има више живости. Ограничавам своје биће на усне да би обраћало пажњу на име Исусово."[213]

Ум који се смирио и сабрао у речи молитве унутар срца исцелио се од страсти по речима оца Емилијана: „Када ум, изабрани део твога бића, најдуховнији део твоје ипостаси, стигне до те тачке на свом тајном путу ка Богу, откриваш да су избрисане страсти твоје, недостаци твоји, а пре свега најдубљи корени који те муче. Док си тамо и гледаш Бога, питаш се: Где је гнев? Где је самољубље? Где су све страсти? Избрисане су. Како значајна ствар! Покушај да избациш страсти. Нећеш успети. Само Бог може да их избаци. Може ли неко ко је везан да се успне? Онај ко је везан и прикован је. Треба да скине са себе страсти, које су страшни ланци. То Бог преузима на Себе. Бог, дакле, помаже да дође до одрицања од свега, ослобађања од окова страсти, очишћења бића мога, најпре ума, а касније и срца и савести."[214]

Из старчевих речи можемо закључити да ово стање није последица неког посебног метода или технике, иако Емилијан често помиње и указује на олакшања која проистичу из технике дисања.[215] Ипак, на крају

---

[212] Митрополит Струмички Наум, *Школа за исихазам*, 91.

[213] БИБ, 151.

[214] ЖУД, 68.

[215] БИБ, 152. Технику дисања тачно оцењује Митрополит Наум рекавши: „Постоје подвижници који, поред испуњавања заповести, користе и посебну технику удисаја и издисаја да изазову мали болу срцу, као помоћно средство за сабирање ума у њему. Они се могу васпитавати и образовати у манастирима у којима постоји таква традиција и у којима постоји искусни духовник који је и сам на тај начин научио молитву и упражњавао. При томе не треба заборавити да у основи молитвеног подвига треба да буде смирење, плач и испуњавање заповести Божијих." (Митрополит Струмички Наум, наведено дело, 92.)

истиче да је умносрдачна молитва искључиво дар Божији. Ово је потпуно другачији квалитет молитве од онога када аскетским напрезањем воље присиљавамо ум да се не расејава од речи молитве. Емилијан каже да, када је ум исцељен, просветљен и сабран у срцу,[216] он тамо постаје сведок тајног охристовљења целокупног човековог бића. Човек постаје христолик и учествује у Богородичној тајни „рађања" Бога у срцу.[217]

Када Емилијан говори о човеку који се моли умносрдачно, он говори о некоме ко се моли истински и ко созрцава Бога у свом срцу. Само таквог човека можемо назвати богословом,[218] јер он богословствује као онај који је познао и видео Бога.[219]

Иако, по речима оца Емилијана, човек осећа да је задобио поновно усвојење, усиновљење након пада,[220] Старац на овом ступњу духовног живота не говори о стању обожења, јер Божја благодат још увек одлази и долази након одређених периода богоостављености, како би усавршила човека.[221]

Старац, заједно са свима Светима, поучава и о свесавршености ове молитвене праксе која у себи обухвата различите врсте молитвеног обраћања Богу: „Изговарајмо, дакле, оно: „Господе Исусе Христе, помилуј ме грешног", што је најпотпунија Молитва. Славословље постоји већ у првим речима. Благодарење постоји и у првој и другој, у свим речима. Постоји молба, постоји исповедање, све постоји. Шта год да желим, шта год да пожелим, то се садржи у Молитви Исусовој".[222]

Карактеристично у учењу старца Емилијана о молитви је то што веома отворено и често говори о ова два стања молитве, али сасвим мало и веома скромно о савршеној молитви, молитви за сав свет, или стању које Свети Оци називају светошћу и обожењем.

---

[216] БИБ, 154.
[217] ЖУД, 97.
[218] ЖУД, 73.
[219] ПИ, 143.
[220] ЖУД, 71.
[221] ЖУД, 118.
[222] ТЖ, 376.

У Старчевом слову о крајњем циљу и смислу човековог живота, уз јасну дистинкцију коју прави у односу на претходна два стања, која назива разговором са Богом, могуће је назрети и ту перспективу: „Онај који у истини ходи бори се да у потпуности буде сједињен са свим људима, због тога и осећа у себи покрет за спасење сваког сабрата свога, чежњу да заволи и пригрли све што постоји, чак и црве и макове и кринове. Жели да заједно са свиме изиђе пред Бога, али „одвојивши се од свега да би се са свиме уклопио". Све носи у себи, све грли и открива да љубав није нешто што излази из његовога срца, него – рећи ћемо то једноставно, на човеку разумљив начин – из срца Божијега и улази у ум његов, срце његово и отуда се разлива ка свему да би се поново узвела ка Богу. Када човек уђе и у овај стадијум и осети своје уклапање, своје сједињење, свој загрљај и своје окруживање свим људима, тад му већ Бог дарује заједницу у осећају. То значи да се сад већ осећа сједињен са Богом. Претходно је говорио са Богом, сада Га чује." [223]

Интеграција исихастичке праксе у општежиће

Манастир је место где стижу они који су се одазвали Христовом позиву: Узми крст свој и ходи за Мном (сп. Мт 16, 24). Као монах и истакнути духовник који је обновио и оживео многе манастире, старац Емилијан говори о манастиру и манастирској атмосфери са посебним, готово свештеним језиком. У његовом схватању, овај свет не би имао смисла без манастира, не као објеката и зграда, већ као начина живота. Чак и најмања могућност да манастири престану да постоје, за њега представља истинску катастрофу и трагедију: „Тешко нама ако се затворе манастири. То ће значити да не постоје душе за које је Христос све. Боље би било да се отвори земља и све нас прогута. Боље да се угасе звезде. Боље да сунце падне са свода небескога."[224]

---

[223] ЖУД, 73.
[224] БИБ, 22.

За оца Емилијана, бити монах и живети у манастиру значи да Христос постане све у животу човека. У том смислу, један од значајних подухвата које је успешно реализовао по доласку у идиоритмијску атмосферу тадашње Свете Горе био је преображај *ковачнице општежића*, како је назива Емилијан,[225] кроз интеграцију древног, а за Свету Гору карактеристичног, исихастичког предања међу свакодневни живот киновије. Он је наглашавао да монашки живот није потпун ако се ограничава само на богослужбени поредак заједничких богослужења у храму. Главни садржај монашког живота је Исусова молитва,[226] која треба да постане дисање целокупног манастира, јер само такав манастир може остварити смисао свог постојања: „Заправо, када изговарамо молитву *Господе Исусе Христе, помилуј ме*, молитва нам доноси Духа Светога у сили и енергији."[227]

Емилијан пита: „Како се у манастиру приказује чињеница да смо у Богу и да напредујемо ка Њему? Тиме што више пута током дана идемо у храм и настављамо сабрања наша и ван храма, у келијама, на манастирским сабориштима и многим другим местима."[228] Садржај ове његове реченице представљао је главну нит која се провлачила кроз све његове поуке монасима и монахињама. Отац Емилијан је, као што знамо, са великим усрђем и љубављу радио на васпостављању велелепног византијског богослужбеног поретка, обогаћеног њему блиским благолепним литургијским окружењем и појањем,[229] али је истовремено све то сматрао небитним и недовољним за монашки живот без унутрашњег живота, односно молитвеног тиховања братије.

Ове његове речи то најбоље изражавају: „Молитва је, као што разумете, приљубљивање ума човековог уз колеса Божија, уз Бога, савршена немоћ човека да живи а да ум његов није управљен ка Богу, навика да се ум његов и воља његова отимају и сједињују са Богом. Јер тешко нама ако останемо на овоземном нивоу да треба да одлучимо да се молимо, да

---

[225] ПИ, 27.

[226] Старац говори: „Наш посао је молитва Исусова, да нам ум буде искључиво у Богу." (ТЖ, 135).

[227] ПМБ, 116.

[228] ЖУД, 298.

[229] Arhimandritul Elisei, „Prolog", (Arad: Sf. Nectarie, 2010), 9.

треба да седимо у ставу молитве, да треба да обављамо јутарњу, подневну, послеподневну, вечерњу молитву, да увек постоји једно „треба". Тада је за нас молитва један идеал. Не, ум је дужан да стекне своје главно занимање само по себи. Као што очи имају за циљ да гледају, руке да додирују, усне да говоре, гласнице да поју Господу, управо тако и ум има аутентичан циљ да се моли Богу. То значи да се обраћамо Богу „сваком молитвом".[230]

Не можемо говорити само о залагању Старца да интегрише исихастичку традицију унутрашње молитве са општежитељним и литургијским животом; веома је важно истаћи да их он, у складу са великим оцима Цркве, представља као потпуно зависне и неодвојиве једну од друге. Одлазити на саборна богослужења без припреме Исусовом молитвом значи живети површно, а не у дубини духа. Излазити из Цркве без Исусове молитве на уснама, у уму и у срцу, значило би да је Христос остао у храму, јер монах који прекида молитву прекида и општење са Њим. Старац Емилијан преклиње монахе говорећи: „Али, дечице моја, живимо ћутљиво, живимо скромно, живимо унутрашњим животом, живимо духовним животом који Бог жели. Живимо, пре свега, у дубини духа, дакле у тишини ноћи. Тада ћемо имати све доживљаје и осећање богослужења. Не постоји срећнији човек, човек блиставијег погледа од онога који излази с једног предивног богослужења и иде у своју келију да настави општење са Христом. Чак и ако заспи, заспаће са помишљу на Христа или са молитвом Христовом."[231]

Интеграцијом исихастичке традиције у општежитељни типик манастира, отац Емилијан не оставља ни најмању могућност да житељи манастира остану без Христа или да било шта из овога света постане значајније у животу монаха, макар и на тренутак. Синтеза личне и заједничке молитве представља, можда, најзначајнији допринос оца Емилијана у данашњем времену.

---

[230] ЖУД, 183.
[231] БИБ, 140-141.

Додатак: духовни увиди и богословска созрцања стараца Емилијана и Софронија

Старац Софроније (1896–1993), ученик Светог Силуана Атонског, основао је манастир Светог Јована Крститеља у Есексу, у Енглеској, чиме је у савремени свет и Европу донео исихастичко предање као аутентични подвижнички живот Православне Цркве. Био је у братским односима са Старцем Емилијаном, са којим је делио многе духовне вредности. Оно што посебно обележава њихов однос су очигледне сличности у учењу и мистичком доживљају Бога, као заједничком искуству учествовања у Духу Божијем, Учитељу Цркве, из ког су произашле њихове благодатне речи.

Чежња за обожењем, чежња да се: „види Бог Онакав Какав Он јесте", представља централни мотив у учењу Старца Софронија. Он наглашава да је ту чежњу у човека приликом стварања усадио сам Бог, стварајући га по свом: „образу и подобију".[232] Софроније доследно следи светоотачку мисао,[233] истичући да је смисао постојања палог човека у уподобљавању Богу, у уподобљавању Христу, јер: „(...) Христа знају само они који имају унутрашњи живот, сличан Његовом земаљском животу".[234] У том контексту, Старац Софроније развија своје учење о аскетско-исихастичком подвигу као непрестаном кретању ка Христу и уобличавању Христовог лика у себи.

Кључна мисао оца Софронија, у којој је веома сличан оцу Емилијану, је да је Бог, шаљући Сина Свог у овај свет, подсетио палог човека на Његов лик и да кроз подвиг уподобљавања Христу човек обнавља нарушену заједницу с Богом, те да ће се „(...) на крају представити као носилац пуноте богочовечанског живота, да ће бити савршено подобије Христу, Богочовеку."[235]

Угледање на Христа, како за оца Софронија, тако и за старца Емилијана, представља повратак Богу и Оцу, у Христу, кроз Кога задобијамо усиновљење и постајемо синови Божији. За обојицу суштинска манифестација

---

[232] Архимандрит Софроније, *Видети Бога као што јесте*, прев. Хиландарски монаси, (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 2001), 203.

[233] Исто, 149.

[234] Исто, 105.

[235] Исто, 144.

сличности с Христом јесте послушање свом духовном оцу, које по њиховом схватању није условљено људским слабостима Старца.

Старац Софроније каже: „Нема великог значаја ако савршенство нашег духовног оца није потпуно. Бог ће исправити наша дела у оној мери у којој се она извршавају у послушању и са вером у Христа. Оно што нам се чини погрешним постаће истинито. Насупрот томе, оно што нам се чини савршеним према нашој логици, најчешће није ништа друго до одраз наше огреховљене воље, тако да Бог неће бити с нама."[236] Подвижник послушања, одричући се своје воље и увек претпостављајући вољу свог духовног оца, оставља простор у свом животу да му се открије Божанска воља у духу Гетсиманске молитве Христове: „(...) не Моја него нека буде Твоја воља, Оче" (Јн 5, 30.), и на тај чудесан начин, кроз свето послушање, уподобљава се свом Господу „(...) Који је постао послушан Свом Оцу све до смрти, и то смрти на Крсту" (уп. Флп 2, 8.).

Видели смо колики значај у учењу оца Емилијана има христоподобни кеносис, добровољно испражњење од самог себе, од свог самољубља и егоцентризма. Старац Софроније у потпуности следи оца Емилијана када каже да се на тај начин врши очишћење од наслеђеног проклетства:[237] „Смирење Христово је свепобедничка снага," јер је оно дејствујућа љубав која не зна за понижење у свом умањењу. Али, да би човек изашао у сусрет таквом Богу, да би видео и препознао Бога, мора да изађе из атмосфере „наслеђеног проклетства", гордости и побуњености ума, из удаљености од Оног „Који је смиран и кротак срцем" (уп. Мт 11, 29), јер га то поставља пред: „(...) неопходност да се унутрашње одреди према Њему." [238]

Старац Софроније сматра да исцељење почиње у уму, који из гордог стања треба да постане смирен, како би се и вољни део душе исцелио. Због тога, као и Емилијан, посебно на почетку подвига, инсистира на потпуном одрицању од своје воље кроз послушање, јер сматра да самовољност представља: „гвоздена врата" која држе срце затворено и острашћено свим

---

[236] Старец Софроније, *За духом и животом*, (Струмица: Слово од Водоча, 1999), 64.
[237] Архимандрит Софроније, наведено дело, 99.
[238] Исто, 25.

страстима.[239] Он не сматра само да је одрицање од своје воље неопходно, већ да је својевољност највећа трагедија и казна за сваког човека: „Највећа казна за човека је да га Бог преда његовој сопственој вољи. У нашој епохи, која је одбацила Христа, нико не схвата то очигледно ропство."[240]

Недостатак сличности са Христом, за Софронија, представља главни разлог за покајање, чак и ако човек нема ни један други грех. То је због тога што наше спасење долази од Њега, а не од безгрешности или било које друге врлине коју човек може да има. По оцу Софронију, наше спасење је у Христу Господу, у бежању из себе, док се: „(...) беда и мрак адски састоје у самољубивом затварању у себе. Крајњи степен горде затворености у себе изражава се као мржња према Богу."[241]

За Старца Софронија, као и за Емилијана, покајање представља дубоки бол и патњу, крик из „мрака адског". Међутим, овај крик није једноставан израз „ванвременог бола",[242] који остаје нечујан и непримећен, већ је то крик који добија своју личносну димензију у Исусовој молитви: Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј ме! Ова врста бола снажно доприноси постизању јединства ума и срца, о чему говори и отац Емилијан. Бол и патња фокусирају ум, усмеравајући га према срцу, где: „(...) постаје могућа пуна контрола онога што се унутар срца дешава, и борба против страсти добија разумски карактер."[243] Отац Софроније наставља: „Покајање је пут који води ка стању: „просветљеног ума", које Бог дарује човеку кроз „отварање срца" за умносрдачну молитву."[244]

Тако, каже Старац, настаје прелаз од умне ка умносрдачној молитви, после чега, као изузетан и редак дар, Бог подвижнику дарује непрестану молитву.[245] Ипак, ни Старац Софроније, ни отац Емилијан, не остављају простор за мисао да умносрдачна или чак непрестана молитва могу да зауставе подвиг покајања и учине га непотребним. Као што је већ речено,

---

[239] Старец Софроније, наведено дело, 71.

[240] Исто, 71.

[241] Архимандрит Софроније, *Видети Бога као што јесте*, 103.

[242] Архимандрит Софроније, *О молитви*, 67.

[243] Исто, 119.

[244] Старец Софроније, наведено дело, 91.

[245] Архимандрит Софроније, наведено дело, 119.

најдубљи разлог за покајање Старац види у човековом разликовању од Христа, што значи да било какав крај покајању подразумева да је неко достигао меру раста Христовог (Еф. 4, 13.). Супротно томе, Старац тврди: „Покајање нема краја овде на земљи, јер крај покајања би значио да смо постали у свему подобни Христу. И најмања разлика између нас и Христа захтева дубоко покајање: *Господе Исусе Христе, Сине Божји, помилуј нас.* Ова молитва изражава растојање које осећамо између Њега, савршеног и вечног Бића, и нас. Ако нисмо у свему подобни Господу, како можемо бити вечно с Њим?", пита се Свети Симеон Нови Богослов. За њега, као и за нас, то је немогуће. Остаје нам само трпљење."[246]

Исусова молитва је молитва у којој Христос постаје наш пријатељ и брат, а ми синови и кћери Оца Небеског. То је врхунац молитве у којој подвижник достиже стање молитве за све људе, за читав свет, за: „(...) целокупног Адама као за самог себе",[247] живећи испуњење Христове речи: да сви једно буду... као што смо ми једно (Јн 17, 21-23).

За Старца Софронија, ово мистично јединство не доноси олакшање, већ продубљује патњу и бол. У Исусовој молитви, која је молитва покајања, учимо да кроз свој бол: „(...) доживљавамо трагедију целог човечанства."[248] Међутим, овај бол је прожет радошћу која није од овога света.

Молитва, по учењу оца Софронија, представља непрестано стваралаштво. У молитви, човек постаје сарадник Божји,[249] што је у складу са Емилијановом мишљу да је Бог позвао човека да учествује у игри усавршавања твари.[250]

У срцу постоји „простор" и „место" где се човек сусреће са Богом у јединству ума и срца. Ту се исцељује личност човека и превазилази њена подељеност, јер у тој љубавној, богочовечанској заједници нестаје „амбис" између Бога и човека.[251]

---

[246] Старец Софроније, наведено дело, 38-39.
[247] Архимандрит Софроније, наведено дело, 56.
[248] Исто, 57.
[249] Исто, 21.
[250] СДЖ, 57.
[251] Архимандрит Софроније, наведено дело, 118.

Разлике у учењима Стараца углавном се односе на степен систематизације коју је увео Старац Софроније. Емилијан је одлучио да не систематизује одређена питања духовног живота, као што су степени молитве и духовна стања на различитим нивоима молитве. Софроније је о томе јасно говорио, држећи се строго дефинисаног концепта.[252]

Старац Софроније је до краја живота задржао критички однос према академском богословљу, посебно према одређеним токовима у савременом богословљу. Разлог за то је својеврсно удаљавање од мистичког доживљаја Бога која је по њему претпоставка истинске, дубоке, теологије. Ово је, уједно, искуство Светих Отаца Цркве, на којем су отац Софроније и Старац Емилијан инсистирали у свом учењу и потврђивали га својим животом. Старац Софроније на ту тему говори: „Неко може бити веома учен, да поседује академске дипломе, али да остане крајње неук о путу спасења. Када неко има свет и безгрешан живот, интелектуално знање може дати чудесне плодове. Међутим, то знање без љубави не може спасити човека."[253]

То искуство Цркве Емилијан изражава овим речима: „Због тога оци кажу да подстичемо ум свој на осећање молитве, а не просто на слушање: да осећамо Бога свим чулима својим, сваком ћелијом бића свога и свом пуноћом живота свога. Да тече из нас жива Божија вода, реке оне о којима Свето Писмо говори (уп. Јн 7, 38). Тада схватам шта значи: „богослов буди". Тада постајем богослов, дакле откривам и познајем Бога..."[254]

Укратко, горе наведено можемо сажети на следећи начин:

Сличности:

- Манастир и монашки начин живота представљају истинску школу богопознања.
- Обојица велики значај придају личном и непосредном искуству Бога, сматрајући га суштином духовног живота.
- Исихастичка традиција и Исусова молитва приказују се као најчистији израз аутентичног хришћанског живота Цркве.

---

[252] Архимандрит Софроније, наведено дело, 118.

[253] Старец Софроний, наведено дело, 89.

[254] ЖУД, 73.

- Литургијски живот Цркве неодвојив је од мистичког искуства, а кроз њега се остварује дубока заједница са Богом.
- Само знање, ако је лишено мистичког искуства, немоћно је да води човека ка спасењу.

Разлике:

- Старац Софроније развија систематизован приступ богословској мисли, обликујући своје учење у јасним теолошким оквирима. Насупрот томе, Старац Емилијан је више усредсређен на практични аспект духовног живота, бавећи се дубоком духовношћу, али без претензија да систематски обликује и изрази своје учење.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду истражили смо различите аспекте мистичког и литургијског богословља старца Емилијана Симонопетрита, једног од најзначајнијих духовних фигура савременог Православља. На основу овог истраживања, јасно смо приказали нераскидиво јединство мистичког, духовног и молитвеног искуства са литургијском и светотајинском праксом, који су суштински елементи јединственог православног, односно црквеног живота.

Старац Емилијан је својим делима и учењем тежио да премости јаз између теорије и праксе, наглашавајући да истинско богословље не може постојати без живог искуства односа са Богом, које се остварује кроз личну и заједничку молитву и Литургију. Његова мистичка теологија, дубоко укорењена у исихастичкој традицији, истиче неопходност унутрашње промене и преображаја кроз јединство хришћанских врлина, посебно покајања и смирења, као и умно-срдачне молитве која води ка истинском сједињењу са Богом, што је незаслужени дар Његовог бескрајног човекољубља.

Литургијско богословље старца Емилијана открива Евхаристију као сам центар, извор и циљ духовног живота. Блажени старац је учио да се пуноћа заједнице са Христом остварује кроз учешће у Светим Тајнама Цркве, док је Литургија, заједно са монашком келијом – том „вавилонском пећи" у којој гори, али не сагорева сваки подвижник, место где се небеско и земаљско сусрећу у тајанственом и спасоносном догађају, у загрљају Бога и људског рода.

Поред својих духовних доприноса, старац Емилијан је оставио значајани траг и у академском богословљу, утицај који ће, надамо се, временом само расти. Његова дела и учења постала су важан део курикулума на неким богословским факултетима, где се изучавају као

примери савременог православног аскетског и литургијског богословља. Његов приступ теологији, који спаја дубоко духовно искуство са академским истраживањем, инспирише све већи број теолога и студената широм света. Старац је својим радом значајно допринео развоју теолошке мисли, посебно у областима духовности, аскетике и литургике.

Када је реч о односу богословља старца Емилијана према другим доминантним токовима савремене православне теологије, његово учење представља и континуитет и критички осврт. Ослањајући се на класичну исихастичку традицију и отачку теологију, Старац је, иако више индиректно него директно, исправљао неке модерне теолошке приступе за које је сматрао да су се удаљили од живог духовног искуства и усмерили на академске и спекулативне аспекте. Његова критика била је усмерена на теолошке токове који су занемарили значај молитве и литургијског живота као срца богословља или су их афирмисали у раздвојеном и раздељеном виду, као суштински неповезане стварности.

Истовремено, старац Емилијан је продубљивао учења која су се појавила у савременом богословљу, нарочито у области литургијске обнове и повратка древним отачким изворима. Његова теологија је у овом смислу синтетичка, интегришући најбоље елементе традиције и савремености, нудећи нове перспективе за развој православног богословља.

С обзиром на све ове увиде, можемо закључити да је старац Емилијан савременом хришћанину понудио пут ка обнови духовног живота, позивајући на дубоко проживљавање мистичког, духовног живота у контексту литургијске заједнице. Његова теологија није само теоријска, већ и практична и животна, позивајући на сталну борбу за стицање благодати и светости кроз молитву, смирење и литургијски живот.

Овај рад је настојао да осветли теолошке и духовне аспекте дела старца Емилијана, указујући на њихову актуалност и значај за савремени живот Цркве. Даље истраживање његових учења могло би допринети бољем разумевању православног мистичког предања и његове примене у савременом свету, обогаћујући академско богословље новим перспективама.

У време када се православно хришћанство суочава са изазовима секуларизма, глобализације и кризе традиционалних вредности, учење старца Емилијана нуди перспективу која је дубоко укорењена у традицији, али истовремено отворена за савремена питања. Његова способност да древне духовне принципе преведе на језик разумљив савременом човеку, његов интегративни приступ који обједињује различите аспекте духовног живота и његова отвореност према дијалогу са савременом културом и науком чине његово учење посебно вредним.

На крају овог рада, можемо рећи да је најзначајнији аспект учења старца Емилијана његова способност да инспирише дубоку духовну жеђ и понуди практичне путеве за њено задовољење. У свету који често карактерише духовна празнина и егзистенцијална криза, учење старца Емилијана нуди визију аутентичног духовног живота, који може довести до дубоке личне трансформације и обнове како појединца, тако и заједнице.

БИБЛИОГРАФИЈА

Скраћенице

БИБ = *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога : поуке и речи*

ПИ = *Печат истини,*

РСГ = *Радујмо се Господу: тумачење Псалама*

ЖУД = *Живот у духу: поуке и речи*

БП = *Благодатни пут: Тумачење житија преподобног Нила Калабријског*

ПМБ = *Празничне, мистагошке беседе*

ТЖ = *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*

СОТ = *Слово о трезвеноумљу: тумачење светог Исихија*

СДЖ = *Степени духовног живота од пада до вечности: поуке и речи*

ТППАИ = *Тумачење подвижничких поука Аве Исаије*

Извори

1. Емилијан, Архимандрит. *Богослужење: ишчекивање и виђење Бога: поуке и речи*, прев. Гајо Гајић. Краљево: Манастир Жича, 2023.

2. Емилијан, Архимандрит. *Печат истини*, прир. еп. Атанасије Јевтић. Краљево: Манастир Жича, 2003.

3. Емилијан, Архимандрит. *Радујмо се Господу: тумачење Псалама*. прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2006.

4. Емилијан, Архимандрит. *Живот у духу: поуке и речи*, прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2009.

5. Aimelianos, Archimandrite. *The Way of the Orthodox spirit : Reflections on life in God*, tran. Maximos Simonopetrites. Athens: Indiktos, 2009.

6. Емилијан, Архимандрит. *Благодатни пут: Тумачење житија преподобног Нила Калабријског*, прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2011.

7. Емилијан, Архимандрит. *Празничне, мистагошке беседе*. прев. Марина Вељковић

Ђуровић. Краљево: Манастир Жича, 2021.

8. Емилијан, Архимандрит. *Трезвеноумни живот и правила подвижничког живота: тумачење светих отаца: Антонија, Августина и Макарија*. прев. Марина Вељковић. Краљево: Манастир Жича, 2014.

9. Емилијан, Архимандрит. *Слово о трезвеноумљу: тумачење светог Исихија*. прев. Марина Вељковић. Краљево: Манастир Жича, 2017.

10. Емилијан, Архимандрит. *Стадијуми духовног живота од пада до вечности: поуке и речи*, прев. Маја Рашовић. Краљево: Манастир Жича, 2022.

11. Емилијан, Архимандрит. *Тумачење подвижничких поука Аве Исаије*, прев. Саша Стојановић и сестринство манастира Жиче, Краљево: Манастир Жича, 2024.

ЛИТЕРАТУРА

Ћирилична издања

1. Вукашиновић, Владимир „Литургијски језик Цркве", у: Криза савремених језика теологије: Зборник радова, уред. В. Вукашиновић, 127-153. Београд: Институт за културу сакралног – Монс Хемус 2013.

2. Вукашиновић, Владимир. „Богослужење у Хиландару и отачаству", у: Свети краљ Милутин : владар на раскршћима светова, уред. С. Пириватрић, С. Марјановић-Душанић, Д. Поповић, 487-505. Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара 2022.

3. Вукашиновић, Владимир, Ранковић, Зоран. „Служба на постриженье монахиње (чрноризице) у српском евхологиону Гильф. 21 РНБ из XIII-XIV века" у: Зборник радова са научног скупа 825 година пострига Свете Анастасије - Манастир Пресвете Богородице у Куршумлији, Куршумлија – Пролом Бања, 26.-28. новембар 2021. године, прир. Владимир Вукашиновић, 25-42. Београд: Православни богословски факултет Универзитета Ниш: Православна Епархија нишка, 2023.

4. Јевтић, Атанасије „Отац Емилијан Метеориски и Светогорски," у Печат истини, 5-9. Краљево: Манастир Жича, 2003.

5. Јевтић, Атанасије „Предговор," у Степени духовног живота од пада до вечности : поуке и речи, 5-9. Краљево: Манастир Жича, 2022.

6. Јефтић, Атанасије. Аскетика. прев. Ј. Георгиевски и М. Василевић. Београд – Србиње – Ваљево: Хришчанска мисао, 2002.

7. Наум, Митрополит Струмички. Надминување на дуализмот. Велјуса: Библиотека Воведение, 2014.

8. Наум, Митрополит Струмички. Плодоносна девственост. Велјуса: Библиотека Воведение, 2012.

9. Наум, Митрополит Струмички. Прирачна психоанализа. Велјуса: Библиотека Воведение, 2021.

10. Наум, Митрополит Струмички. Философски стрмнини. Велјуса: Библиотека Воведение, 2022.

11. Наум, Митрополит Струмички. Школа за исихазам. Велјуса: Библиотека Воведение, 2011.

12. Наум, Митрополит Струмишки. Исихазмът в светогорското монашество през

XX век: Умносрдечната молитва в хармонията на аскетичния подвиг. София: Университетско издавателство „Св. Климент Охридски", 2009.

13.Софроније, Старец. *За духот и животот*. Струмица: Слово од Водоча, 1999.

14.Софроније, Архимандрит. *Видети Бога као што јесте*, прев. Хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 2001.

15. Софроније, Архимандрит. *О молитве*, прев. Хиландарски монаси. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 1991.

Латинична издања

1. „Cuvântul Editorului", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Cuvânt despre ascultare şi priveghere, trad. A. Corbu, 7 – 8. Arad: Sf. Nectarie 2013.

2. Efrem, Arhimandritul, egumenul Sfintei Mănăstiri Vatopedi. „Prolog la ediţia greacă", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Aşteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferinţă şi moarte, trad. A. Corbu, 11-13. Arad: Sf. Nectarie, 2019.

3. Elisei, Arhimandritul, egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Cuvântul la slujba de înmormântare a lui gheronda Emilianos Simonopetritul", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Aşteptarea lui Dumnezeu despre boală, suferinţă şi moarte, trad. A. Corbu, 7-10. Arad: Sf. Nectarie, 2019.

4. Elisei, Arhimandritul, Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Dumnezeiescul Urcuş, Tâlcuire La Cuviosul Teognost, trad. A. Corbu, 7 – 11. Arad: Sf. Nectarie 2020.

5. Elisei, Arhimandritul, Egumenul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras Sfântul Munte Athos. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Tâlcuiri La Sfintele Slujbe, Dumnezeiasca Închinare Aşteptarea Şi Vederea Lui Dumnezeu, trad. A. Corbu, 7 – 10. Arad: Sf. Nectarie, 2010.

6. Elisei, Arhimandritul, Stareţul Sfintei Mănăstiri Simonos Petras. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic, trad. A. Corbu, 10. Arad: Sf. Nectarie 2022.

7. Eliseos, Archimandrite. „Introduction", in The Way of the Orthodox spirit : Reflections on life in God, IX. Athens: Indiktos, 2009.

8. Emilianos, Bishop of Meloa. „An Interview on Elder Aimilianos of Simonopetra and Neptic Vigilance." *Orthochristian*, September 9, 2022. https://orthochristian.com/149316.html.

9. Iliya, Archimandrite. „Elder Aimilianos Through the Eyes of His Spiritual Children." *The Catalogue of Good Deeds*, 1 August 2021. https://catalog.obitel-minsk.com/blog/2021/08/did-not-our-hearts-burn-within-us-elder-aimilianos-through-the-eyes-of-his-spiritual-children.

10. Ieronim Simonopetritul, Arhimandritul. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic, trad. A. Corbu, 7-9. Arad: Sf. Nectarie 2022.

11. Monahul, Ieronim. „Prolog", u: Arhim. Emilianos Simonopetritul, Casa lui Dumnezeu poarta cerului, despre monahism, stareț și ucenic, trad. A. Corbu, 9-10. Arad: Sf. Nectarie 2022.

12. Simonopetrites, Maximos. "Charisma and Institution at an Athonite Cloister: Historical Developments and Future Prospects." in Friends of Mount Athos Annual Report (2007), 17-34.

13. Simonopetrites, Maximos. „Introduction", in The Way of the Orthodox spirit : Reflections on life in God, XI-XXI. Athens: Indiktos, 2009.

14. Simonopetrites, Maximos. „The Life and Teachings of Elder Aimilianos of Simonopetra." *The Orthodox Word* 296, No. 3 (2014): 105-151.

15. Simonopetritis, Serapion. „Biographical details by Hieromonk Serapion Simonopetritis." Pemptousia, 9 May, 2019. https://pemptousia.com/2019/05/elder-aimilianos-simonopetritis-has-departed-this-life/.

16. Vukašinović, Vladimir. „The Liturgical Framework of Serbian and Byzantine Religious Art", Sacral Art of the Serbian Lands in the Middle Ages, ур. Д. Поповић, Д. Војводић, 91-103. Београд: Serbian National Committee of Byzantine Studies: Službeni glasnik: Serbian Academy of Sciences and Arts, Institute for Byzantine Studies 2016.